

Fjärrkyla i Dragarbrunnnsområdet

Lämningar från medeltid och nyare tid i Vaksalagatan,
Dragarbrunnsgatan och Påvel Snickares gränd

Arkeologisk schaktningsövervakning

Raä 88:1
Dragarbrunnsgatan, Vaksalagatan och Påvel Snickares gränd
Uppsala
Uppland

Linda Qviström

UPPLANDSMUSEET

Fjärrkyla i Dragarbrunnnsområdet

Lämningar från medeltid och nyare tid i Vaksalagatan,
Dragarbrunnsgatan och Påvel Snickares gränd

Arkeologisk schaktningsövervakning

Raä 88:1
Uppsala
Dragarbrunnsgatan, Vaksalagatan, Påvel snickares gränd
Uppland

Linda Qviström

Omslagsbild: Ett barkföremål, kanske en barkbåt, funnen i Vaksalagatan (F20).
Foto Linda Qviström/Upplandsmuseet.

Upplandsmuseets rapporter 2011:05

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet 2011

Planer och renritning: Linda Qviström

Allmänt kartmaterial: Copyright Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-3212

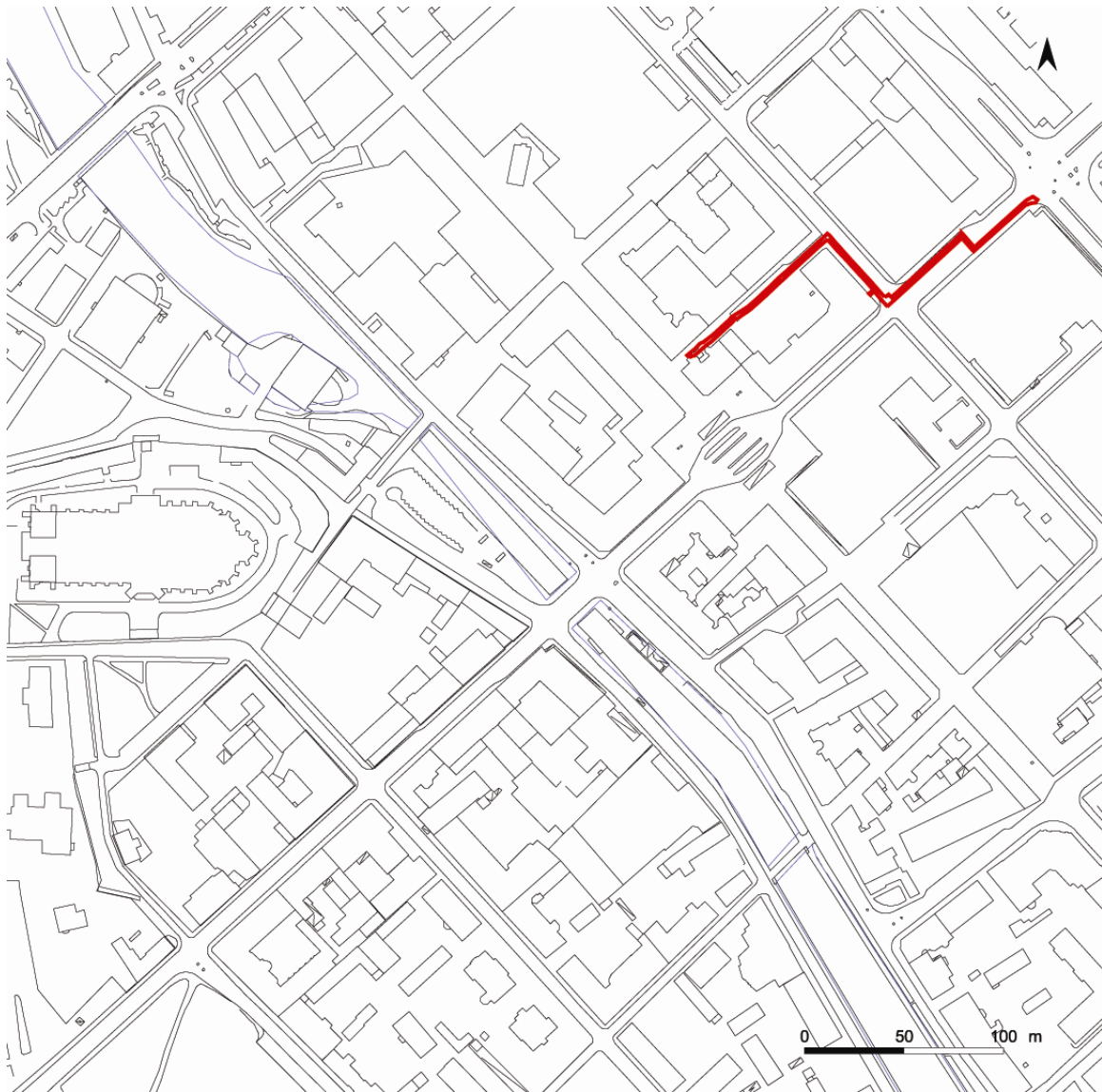
Upplandsmuseet, Fyrstorg 2, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00. Telefax 018 - 69 25 09
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Bakgrund	7
Gator och kvarter	7
Tidigare arkeologiska undersökningar	10
Genomförande	14
Undersökningsresultat	15
Påvel Snickares gränd	15
Dragarbrunnsgatan	19
Vaksalagatan	23
Föremålsfynd	28
Dateringar	30
Sammanfattande diskussion och tolkningar	31
Ledningsrör – <i>Bent Syse</i>	32
Sammanfattning	34
Referenser	35
Arkiv	35
Litteratur samt otryckta rapporter	35
Administrativa uppgifter	36
Bilaga 1. Plan- och sektionsritningar Dragarbrunnsgatan	37
Bilaga 2. Plan- och sektionsritningar Vaksalagatan	43
Bilaga 3. Anläggningslista	49
Bilaga 4. Fyndlista	50
Bilaga 5. Dendrokronologisk analys – <i>Hans Linderson</i>	51

Inledning

Under sommaren och hösten 2008 genomförde Upplandsmuseets arkeologiska avdelning schaktningsövervakningar i samband med nedgrävning av rör för fjärrkyla i centrala Uppsala. De gator som omfattades var Påvel Snickares gränd, Dragarbrunnsgatan och Vaksalagatan. Schaktningsövervakningen skedde efter beslut av Kulturmiljöenheten, Länsstyrelsen i Uppsala län (431-7542-08, beslutsdatum 2008-05-26) och på Vattenfall AB värme Uppsala. För det arkeologiska fältarbetet svarade i olika omgångar Joakim Kjellberg, Örjan Mattsson, Linda Qviström och Bent Syse.

Figur 1. Översiktskarta med ledningsschaktet markerat.

Bakgrund

Schaktet för fjärrkyla är beläget i den östra delen av Raä 88, kulturlager i Uppsala. Fornlämningsområdet begränsas åt öster av Kungsgatan. Denna gräns är dragen efter 1600-talets kartor, exakt var den medeltida stadsgränsen fanns, är inte känt. Det vi däremot vet utifrån tidigare arkeologiska undersökningar är att det finns medeltida lämningar bevarade inom det aktuella området. De mest omfattande undersökningarna i området har ägt rum inom kvarteret Kransen där stadsgårdsbebyggelse från medeltid och framåt undersökts. Även i kvarteret Svalan har en större undersökning genomförts (se nedan).

I östra hörnet av kvarteret S:t Per fanns en av det medeltida Uppsalas stadskyrkor. S:t Pers kyrka omnämns 1302, och den första tegelkyrkan har daterats till slutet av 1200-talet. Äldre gravar och bl a ett runbleck från 1100-tal har dock tolkats som att det kan ha funnits en äldre träkyrka på platsen. Kyrkan revs efter en brand 1543, men sakristian levde kvar som en del av ett profant hus ända tills den föll offer för 1960-talets stora rivningsvåg (Dahlbäck et al 1984:274 och där anförd litteratur; Mogren 1983:9). Kyrkogården har sträckt sig ut i Dragarbrunnsgatan och in i kvarteret Kransens norra hörn där delar av bogårdsmuren påträffats. I kvarteren Kransen och Svalan har också medeltida tegelbyggnader dokumenterats. Dessa sticker delvis ut i dagens Dragarbrunnsgata.

Nils Sundquist har framfört att det äldre, medeltida torget kan ha legat öster om kyrkan och att det ena av tegelhusen skulle kunna vara det medeltida rådhuset (Sundquist 1953). Det gamla torget i Uppsala nämns bara en gång i de medeltida, skriftliga källorna, och det är 1396 när staden får tillåtelse att inrätta ett nytt torg vid nuvarande gamla torget (Dahlbäck et al 1984:266). Nils Sundquists teori kunde inte beläggas vid undersökningarna i kvarteret Svalan 1979 (Mogren 1983).

Gator och kvarter

I de kvarter som omger det aktuella schaktet är bebyggelsen till övervägande del uppförd under andra halvan av 1900-talet. Kvarteren Sala och Lejonet är så gott som helt urschaktade och även kvarteren Svalan och Kransen är urschaktade till stor del (Redin 1976).

Gator

Vaksalagatan var en av de nya huvudgatorna i stadsplaneförslaget på regleringskartan från 1643. Gatunamnet syftar på Vaksalatullen (Wahlberg 1994:119). Av Regleringskartan framgår dock att det redan tidigare fanns en gata i samma sträckning. Fram till Dragarbrunnsgatan var läget detsamma som idag, därefter är den äldre gatusträckningen förskjutet söderut (jfr figur 2).

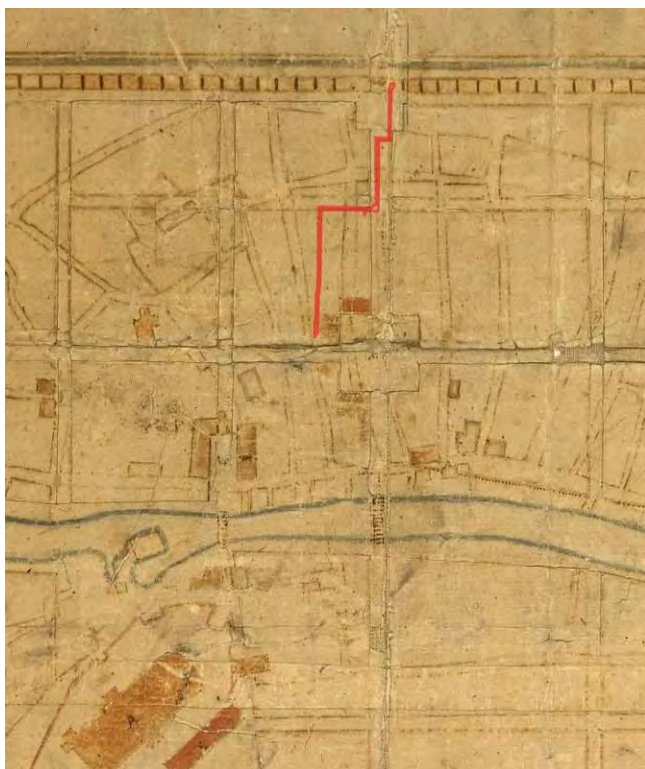
Dragarbrunnsgatans äldre namn var Sjalagatan, ett namn som den hade övertagit från en gata som fanns före regleringen på 1600-talet. Det gamla namnet användes parallellt med det nya ännu på 1820-talet. De första skriftliga beläggen på namnet Dragarbrunnsgatan är från mitten av 1700-talet. Namnet syftar på den pumpförsedda brunn som fanns i korsningen S:t Persgatan– Dragarbrunnsgatan fram till 1870-talet (Wahlberg 1994:110f). Resterna efter brunnen har dokumenterats vid två tillfällen (UM top ark; Syse 1985).

Påvel Snickares gränd har en föregångare som syns på Regleringskartan (Syse 1985:11ff). Både läge och riktning skiljer sig dock mellan den nuvarande gränden och den som syns på Regleringskartan (jfr figur 2 och 6). Den västra delen av gränden lades igen efter gaturegleringen men öppnades åter efter 1860 (Herdin 1932:53f). Drygt 100 år senare försvann gränden igen. Dess östra del togs dock upp 1972 och gavs då det nuvarande

namnet. Efter att gränden öppnats fick den södra delen av kvarteret namnet Rådstugan (Wahlberg 1994:108, 115).

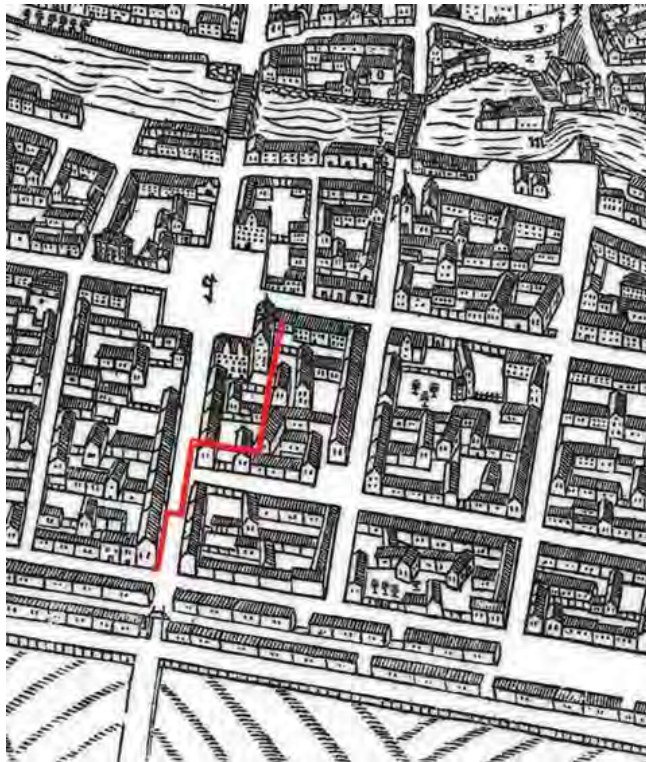
Historiska kartor

På *regleringskartan* från 1643 (LMV B70-1:3) finns både det dåvarande och det planerade, rätlinjiga gatunätet utritade. Vaksalagatan löper delvis i samma sträckning som på Regleringskartan. Dragarbrunnsgatan och Påvel snickares gränd kan visserligen sägas ha föregångare i det gamla gatunätet, men läget är förändrat. Detta innebär att 2008 års schakt berör det som enligt Regleringskartan var kvartersmark. Sammanlagt berörs tre av kartans kvarter och två korsande gator av schaktningarna. Längs delar av sträckan finns också den längsgående föregångaren till Vaksalagatan.

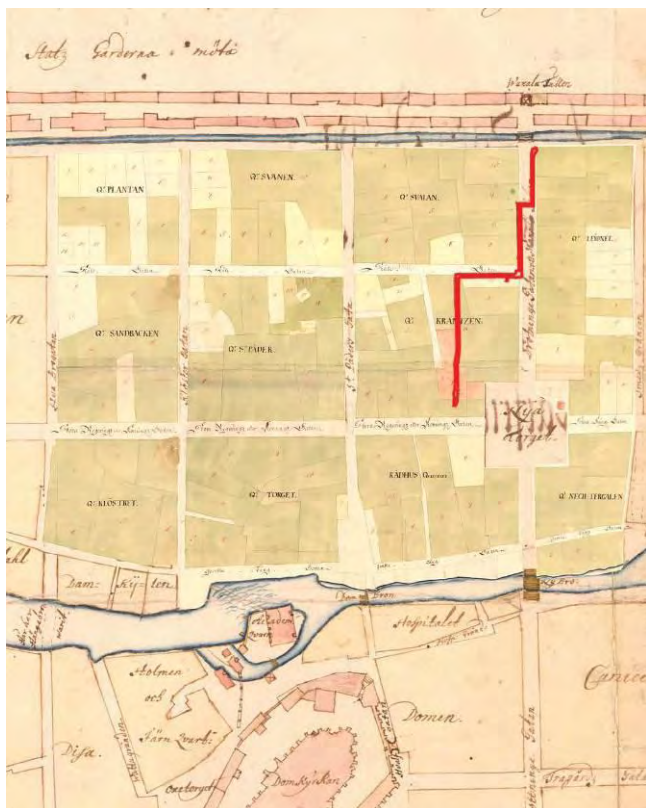

Figur 2. Utsnitt ur Regleringskartan från 1643 (LMV B70-1:3). Schaktets ungefärliga läge är markerat med rött.

Det finns två *kvarterskartor* upprättade över Uppsala runt slutet av 1600-talet: Boomans från 1671 (UUB) och Hoffstedts från 1702 (LMV B70-1:12). Båda utvisar stadstomterna och vem som äger dem. De tre *huskartorna* över Uppsala är ungefärligt samtida med kvarterskartorna. Den första huskartan, som använts som förlaga för de båda senare, trycktes i Olof Rudbecks så kallade *Atlantica* från 1679 (Anund et al 2001:97ff).

Figur 3. Utsnitt ur Rudbecks huskarta från 1679. Schaktets ungefärliga läge är markerat med rött. Efter Anund et al 2001.

Figur 4. Utsnitt ur Hoffstedts generalplan från 1702 med de samtida kvarterskartorna inklipta samt fjärrkylschaktet markerat med rött.

Figur 5. Utsnitt ur Schumburgs karta från 1882 med fjärrkylschaktet markerat med rött.

Tidigare arkeologiska undersökningar

I samband med ledningsdragningar i gatumark har flera arkeologiska schaktnings-övervakningar skett i området. År 1984 dokumenterades schakt i Dragarbrunnsgatan och Påvel Snickares gränd. I Dragarbrunnsgatan framkom bland annat S:t Perskyrkans bogårdsmur, gravmaterial samt äldre gränder (Syse 1985). Den så kallade *Dragarbrunnen* i korsningen Dragarbrunnsgatan–S:t Persgatan dokumenterades 1965 och fylldes därefter med grus. Den var murad av tegel ner till 4,6 m djup, där vidtog en ca 0,6 m djup timmerkonstruktion (UM top ark). Brunnen framkom åter vid 1984 års schaktningar och dokumenterades då i plan (Syse 1985). I samma korsning dokumenterades byggnadslämningar 1955 (UM top ark).

I Vaksalagatan gjordes gatuschaktningar 1965. Vid detta tillfälle dokumenterades bland annat en dräneringsränna med träskodda kanter i mitten av gatan (UM foto ark).

Kvarteren Kransen och Rådstugan

Inför nybygge på tomten i hörnet Svartbäcksgatan–S:t Persgatan gjordes arkeologiska undersökningar 1929–30. Knuttimrade hus, brunnar, ”bryggor” och ekstubbar – båda möjligen fundament till skiftesverksbyggnader – stensättningar och kavelbroar dokumenterades. Dessutom hittades ”redskap och föremål av olika slag i massor” (UM top ark).

Inom tomten nr 12 med adressen Dragarbrunnsgatan 35 dokumenterades år 1938 kullerstensläggningar samt en timrad konstruktion på risbädd. En schematisk sektionsskiss utan skalangivelse finns upprättad från undersökningen. Om ritningen är upprättad i skala 1:20 var de övre fyllnadslagren 0,8 m tjocka. Därunder fanns en stenläggning med ett ca 0,2 m tjockt gruslager under. Under detta har 0,8 m kulturlager markerats. De dokumenterade träkonstruktionerna framkom i botten av detta skikt. En orörd lernivå syntes 1,85 m under dåvarande marknivå (UM top ark).

I nuvarande kvarteret Rådstugans södra hörn, vid Svartbäcksgatan 1A (Stora torget) hittades 1949 skelettrester, bland annat kranium, och djurben. Troligen rörde det sig om omrört fyllnadsmaterial (UM top ark).

Vid mitten av 1960-talet utfördes en arkeologisk undersökning inom tomterna 5-7 i kvarteret Kransens norra hörn, vid korsningen S:t Persgatan–Dragarbrunnsgatan. Vid

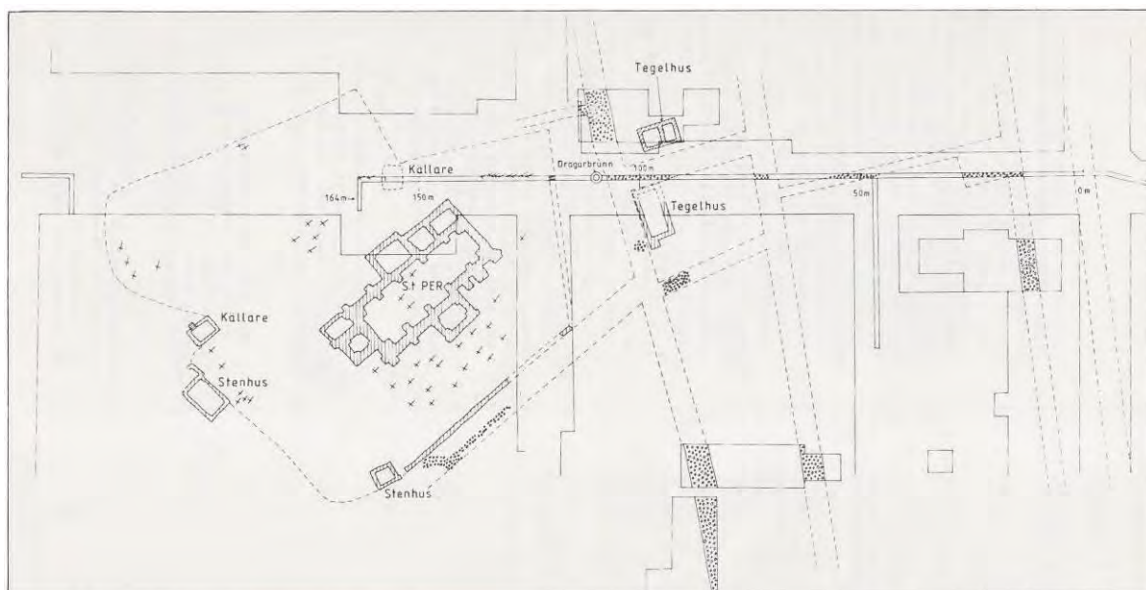
undersökningen påträffades en tegelbyggnad ”av medeltida typ” med kullerstensgolv, snett längsmed Dragarbrunnsgatan samt en del av bogårdsmuren till S:t Pers kyrka. Bland övriga lämningar som framkom fanns stenläggningar, lämningar efter träbyggnader och ugnsfundament. Stolpar och pålar som framkom kan vara fundament till ett skiftesverkshus. Bland fynden från undersökningen fanns järnföremål, slagg, en medeltida snörsko och ett 1600-talsmynt. Samtidigt med den här undersökningen påbörjades en friläggning av en sträcka av bogårdsmuren inne i kvarteret S:t Per. Troligen fanns här även rester efter en stiglucka (UM top ark).

I den västra delen av kvarteret Kransen utfördes en omfattande arkeologisk undersökning 1978. Undersökningen har inte avrapporterats, men tolkningarna av fältresultaten har presenterats i en populärt hållen bok (Ehn & Gustafson 1984). Sammanlagt definierades sju bebyggelseskikt från tiden 1300–1650 inom ytan. De understa lagren daterades till 1200-talets senare hälft. Vid denna tid fanns en stenlagd gata och en brunn/vattenhål på platsen. I övrigt antas området ha utnyttjats för odlingar. Gatan har tolkats som en allmänningsgata och stadens utfartsgata åt öster. Någon bebyggelse tycks däremot inte ha funnits före 1300. Från 1300-talets början finns lämningar efter flera träbyggnader, bland annat golv och hörnplintar, samt efter trärännor som använts för att leda bort vatten. Under andra halvan av 1300-talet och under 1400-talet tätnade bebyggelsen på tomterna. Stadsgårdar med flera byggnader och bl a kålgårdar finns från och med dessa skeden. Under första delen av 1500-talet förändrades strukturen något och bebyggelsen blev glesare, men tätnade åter något under andra delen av 1500-talets mitt och senare del. I det yngsta bebyggelseskedet på platsen, daterat till 1600-talets början, fanns åter fullt bebyggda gårdar inom området. I de yngsta skedena kantade bebyggelsen gränden medan den i de äldre skedena låg något indragen i förhållande till denna. Ett stort fyndmaterial tillvaratogs vid undersökningen. Spår efter flera hantverk, bl a smide, läderhantverk och kamtillverkning, fanns i fyndmaterialet. Andelen hantverksrelaterade fynd var dock förhållandevis litet (Ehn & Gustafson 1984). Den sammanlagda kulturlagertjockleken var ca 2,5 m (Roslund 1998).

I östra hörnet av kvarteret Rådstugan grävdes en provgröp, troligen 1979. Här syntes knappt två meter tjocka kulturlager. Det översta lagret var ett 0,7 m tjockt raseringslager. Den enda konstruktion som framkom var en 0,3 m stor påle, nedstucken i den sterila leran (UM top ark). År 1980 undersöktes en 400 m² stor yta i kvarteret Rådstugans östra del, längsmed Dragarbrunnsgatan, samt ett mindre schakt längsmed Påvel Snickares gränd. Överst i schakten fanns 1 m tjocka fyllnadsmassor. Därunder fanns sammanlagt 1,5 m tjocka kulturlager. En gränd i fyra skikt i sydvästlig–nordostlig riktning syntes drygt tio meter från Vaksalagatan. Gränden överensstämmer med den som syns på Regleringskartan från 1643. Konstruktioner, bl a byggnadslämningar, fanns över hela ytan. Dateringarna spände från 1300–1600-tal. Vid en antikvarisk kontroll 1982 i anslutning till det tidigare undersökta området dokumenterades fyra sektioner. I dessa syntes en orörd lernivå på ca 5,2–5,9 m höjd. Bland de konstruktioner som syntes fanns ett spisfundament (UM top ark).

År 2007 genomfördes en arkeologisk förundersökning med hjälp av borrhov i kvarteret Rådstugan, inom en öppen yta längsmed Påvel Snickares gränd. Sammantaget visade de sju borrhovproven att det fanns 0,5–1,2 m tjocka fyllnadsmassor på platsen och att den sammantagna kulturlagertjockleken uppgick till 1–2 m. Tjockleken ökade åt söder, mot Stora torget (Syse & Kjellberg 2007).

De senaste i raden av arkeologiska insatser i området gjordes 2009 och 2010. År 2009 dokumenterades rester av kulturlager från 16–1700-tal i den södra änden av Påvel Snickares gränd. Intill detta, och i förlängningen av 2008 års fjärrkylschakt, dokumenterades ett ledningsschakt året därpå. I samband med detta dokumenterades även ett schakt i Stora torget (Ölund 2009; 2011).

Figur 6. Sammanställning av bl a murade byggnader och gränder framkomna vid arkeologiska undersökningar. Efter Syse 1985.

Kvarteret Lejonet

I norra delen av kvarteret Lejonet, vid adressen Vaksalagatan 3, har en timrad brunn med laxade knutar framkommit i samband med schaktningar 1952 (UM top ark). I kvarterets södra del, i hörnet Kungsängsgatan–Smedsgränd, gjordes schaktningar inför ett källarbygge 1936. Här påträffades ett stort antal konstruktioner av olika slag; byggnadslämningar som syllstenar, nedslagna pålar och kubbar, plankgolv etc. samt flera brunnar varav en i resvirke. Bland fyndmaterialet märks bl.a. en del av ett gotiskt masverksfönster i kalksten (UM top ark; Redin 1976:5). En observation gjordes 1939 inne i kvarterets södra del. Här var fyllnadslagren närmare 3,5 m tjocka, därpå följde ett ca 1,3 m tjockt kulturlagersskikt. I detta påträffades ett tråg. Från kvarteret finns också en kniv med rikt dekorerat skaft med bl a guldinläggningar (UM top ark).

Kvarteret Sala

I kvarteret Sala hittades delar av en stockledning vid schaktningar 1940 vid adressen Vaksalagatan 9. Ledningen löpte parallellt med Vaksalagatan, 2,6 m söder om denna, och 1,4 m under den dåvarande markytan. Stockledningens diameter var 0,43 m och hålets diameter 0,12 m (UM top ark).

Kvarteret Svalan

År 1938 hittades vattenledningar av trä vid grundförstärkning i kvarteret. Fynden gjordes på adressen Vaksalagatan 14 och Kungsgatan 45. Ledningarna tycktes gå i ca 45 graders vinkel mot Kungsgatan. Den ena ledningen (vid Kungsgatan 45) hade samma utseende som den som påträffades vid 2008 års schaktningar.

Vid arkeologiska undersökningar 1965 på tomten i hörnet av Dragarbrunnsgatan och S:t Persgatan var det i huvudsak en sektion som dokumenterades. Den sammanlagda kulturlagertjockleken var närmare 2 m. Underst i sektionen fanns ett myllager, därpå kullerstensläggning. På denna låg ett grusblandat lerlager där bl a flera medeltida skor hittades. Därpå ett kompakt träflis- och barklager. Träkonstruktioner, plankor och en påle, noterades. Därpå låg sättsand mer rester av kullerstensläggning. En tegelmur i tre skift fanns direkt på kullerstenarna. Bland fyndmaterialet, som tycks härröra från medeltid och nyare tid, fanns bl.a. en profilerad kalkstenshäll. Överst fanns ca 1 m tjockt fyllnadslager.(UM top ark).

I samma hörn av kvarteret undersöktes en 320 m² stor yta År 1979. Här kunde i huvudsak fyra bebyggelseskipt urskiljas. I ett äldsta skede, som utifrån fyndmaterialet daterats till 1300-tal, hade en 6 m bred gränd, tolkad som allmäningsgränd, lagts ut i ö-v riktning. Från den löpte en hälften så bred gränd norrut. Sammanlagt dokumenterades ett 40-tal byggnadslämningar. En ugn och en tegelläggning hittades i det äldsta skiktet, i övrigt antas den äldsta bebyggelsen ha uppförts först på 1400-talet. Mot slutet av 1400-talet uppfördes ett tvårummigt stenhus på tomten mellan de nuvarande gatorna Påvels Snickares gränd och Vaksalagatan. Ett dendrokronologiproov från rustbädden daterades till 1480. Stenhuset hade i ett äldsta skede haft trägolv men detta byttes senare ut mot ett kullerstengolv. Över 2000 fyndposter registrerades vid undersökningen. Bland fynden fanns fem yngre svartgodsskärvor i det äldsta skiktet, 18 skärvor äldre rödgods, sammansatta dubbelkammar, bultlås, knivslidor, en koppardosa med viktsats, ett pilgrimsmärke och ett lejonprytt tennspänne. På en planka inne i ett av husen hittades en mindre silverskatt bestående av 13 mynt, varav 5 brakteater samt en signetring av silver. Samtliga mynt var präglade under Albrecht av Mecklenburg (1364-1389). Mynten och ringen hade legat i en textillös. Kvar av denna fanns snörrester och ett spänne i form av två motställda kattdjur som biter om ett klot (Mogren & Pahlsson 1983). Utifrån keramiken i den äldsta fasen, där det förekom yngre svartgods och äldre rödgods men däremot inget yngre rödgods och inget genomsintrat stengods, vara från slutet av 1200-talet eller början av 1300-talet. I så fall skulle de första gränderna ha anlagts ungefär i samma skede som tegelkyrkan.

Genomförande

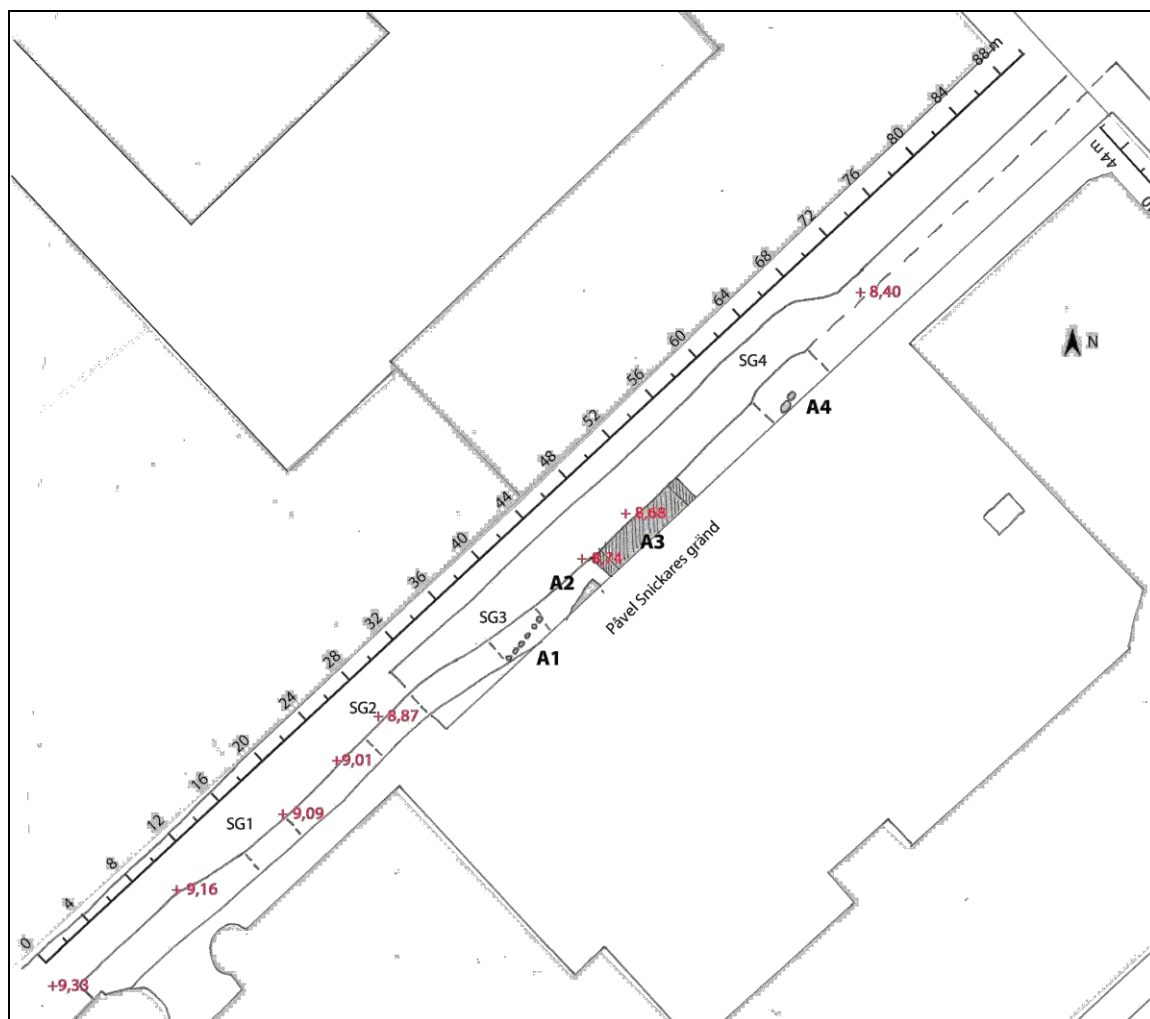
Det arkeologiska arbetet skedde i form av en schaktningsövervakning. Eftersom schaktningsarbetena pågick under lång tid och parallellt med andra undersökningar kom fältarbetet att utföras av fyra olika arkeologer. Under delar av sträckan övervakades schaktningsarbetet på plats. Grävningsarbetet gjordes med grävmaskin. De lämningar som framkom rensades fram för hand och dokumenterades i plan och sektion. Alla höjder har mätts in i efterhand, i fält mättes höjderna från den befintliga gatunivån.

Figur 7. I ledningsschakten grävdes djupare gropar på de ställen där ledningarna skulle svetsas samman. På bilden från Vaksalagatan syns två av dessa, däremellan har grus lagts på som skyddsfyllning i botten av schaktet. Foto från sydväst, Linda Qviström/Upplandsmuseet.

Undersökningsresultat

Schaktet var sammanlagt ungefär 240 m långt. Bredden var ca 2 m utom på tre ställen där schaktet utvidgades. Schaktdjupet var ca 1,2–1,3 m utom där djupare gropar grävdes för att rören skulle kunna svetsas ihop. I svetsgroparna var djupet 1,5–1,9 m. Det var framför allt i svetsgroparna som äldre lämningar framkom, längs de övriga sträckorna berörde schaktningarna i huvudsak moderna fyllnadsmassor. Resultatet från undersökningarna redovisas uppdelat på gator och delsträckor.

Figur 8. Schaktet längs Påvel Snickares gränd med svetsgropar (SG) och större konstruktioner markerade. Höjdangivelserna (röd text) avser den aktuella markytan.

Påvel Snickares gränd

Längs det drygt 90 m långa och ca 2 m breda schaktet i Påvel Snickares gränd framkom lämningar framför allt i de något djupare schaktgroparna. I övrigt berördes främst fyllnadsmassor av schaktningens arbetena. Dessa var mellan 1 och 1,5 m tjocka. Ingenstans grävdes schaktet ner till orörda marklager.

Påvel Snickares gränd 0–25 m

Längs sträckan närmast Svartbäcksgatan var schaktdjupet 1,30 m. Den första delen av sträckan, fram till svetsgrop 1, dokumenterades ej.

Vid svetsgrop 1 var schaktdjupet 1,6 m och schaktbredden 2 m. Överst i gropen fanns 1,25 m modern fyllning, därunder kulturlager ner till schaktets botten. I den norra schaktväggen var det översta kulturlagret ett homogent, brunsvart lerlager med mycket kvistar och träflis. Här hittades glas, yngre rödgods och fajans. Fynden tillvaratogs inte man pekar sammantaget på en datering till 1600-talets senare del. Under detta låg ett tunt (ca 0,04 m tjockt) raseringslager med tegelkross. I södra schaktväggen syntes ett 0,2 m tjockt raseringslager med tegel. Under detta fanns en 0,35 m stor, möjlig syllsten. Stenen var belägen 1,35 m under markytan.

Efter svetsgropen syntes ett ca 1 m tjockt skikt asfalt och fyllnadsgrus överst i sektionen. Därefter fanns recenta fyllnadsmassor med lera och tegel. Längre fram fanns ett kraftigt raseringslager med mycket tegelflis, tegelkross samt tegelstenar. Detta upptog hela schaktbotten 1,3 m under asfalt (ca 7,8 m ö h). Därunder fanns ett ca 0,1 m tjockt skikt av homogen, myllig lera med sandlinser och med inslag av tegelflis och småstenar. Här fanns bl.a. yngre rödgods och buteljglas. Lagret kan tolkas som ett möjligt odlingslager eller som utfyllnad vid 1600-talets gatutgrävning.

Figur 9. Schaktet i Påvel Snickares gränd, sträckan närmast Svartbäcksgatan. Foto från nordöst, Joakim Kjellberg/Upplandsmuseet.

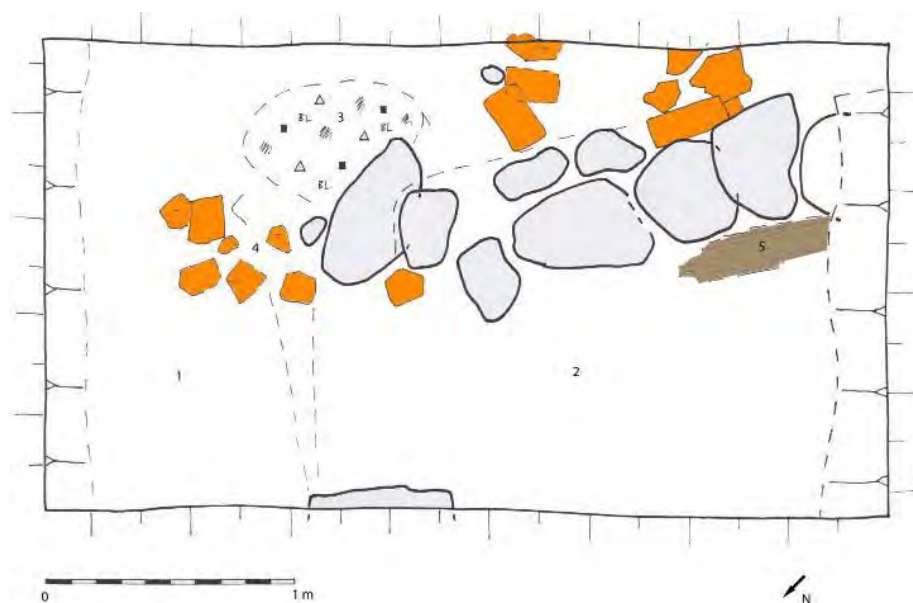
Påvel Snickares gränd 25–29 m

Vid svetsgrop 2 var schaktdjupet 1,9 m och schaktbredden 1,8 m. Överst i schaktet fanns 1,5 m tjocka fyllnadslager. Därunder syntes ett 0,4 m tjockt kulturlagersskikt som fortsatte ner till botten av schaktet. Här fanns ett mörkt brunsvart kulturlager med rikligt med gödsel, kvistar och träflis. I detta fanns inslag av fönsterglas, rikligt av yngre rödgods och ben.

Fynden tillvaratogs ej men pekar sammantaget på en trolig datering till 1600-tal, kanske före gaturreglerngens genomförande. En stock (A38), ca 0,1 m diameter, syntes också i sektionen. Stocken var diagonalt orienterad i förhållande till schaktet. I botten av sektionen, 1,9 m under mark, syntes en fragmentarisk stenläggning (A39) invid en elledning.

Påvel Snickares gränd 29–40 m

Inom sträckan 29–40 m berördes inga lämningar. I svetsgrop 3, vid 36–40 m, framkom en syllstensrad (A1). Möjligen utgjorde syllstensraden östra begränsningen av en byggnad. Lagret väster om A1 kan möjligen vara tillkommet inne i en byggnad. Intill syllstensraden fanns tegelbitar och öster om stenarna en mindre yta med brandlager. Väster om syllstensraden fanns en förkolnad stock.

Figur 10. Planritning svetsgrop 3. På planen syns syllstensraden A1.

Beskrivning:

1. Ljust gulbrun sand med mycket rikligt med tegelkross och tegelbitar. Inslag av kol, murbruk och små stenar (raseringslager).
2. Som 1 men med mindre tegelfragment och mer förkolnat trä. Invändigt i hus?
3. Område med rikligt med förkolnat trä och sand. Brandlager.
4. Raseringslager med delar av tegel och hela tegelstenar. Ingen tegelläggning.
5. Förkolnad stock.

Påvel Snickares gränd 40–49 m

Strax efter svetsgrop 3 framträdde en tegelkonstruktion/tegelläggning, möjligen ett spisröse (A2). Även detta låg diagonalt i förhållande till schaktets riktning. Norr om det eventuella spisröset framkom en 7 m lång källargrund av betongklädd gråsten (A3). Denna låg i rät vinkel mot schaktet.

Figur 11. A2, tegelkonstruktion.

Beskrivning:

1. Ljus sand mellan stenarna
2. Sand och grus, rikligt med tegel. Raseringslager.
3. A2, Tegellagd yta, troligen i ett skikt. På schaktbotten, 1,3 m under markytan (ca 7,4 m ö h).

Figur 12. Schaktet i Påvel Snickares gränd. I förgrunden syns tegelkonstruktionen A2. Lite längre bak syns A1, troligen en sällstensrad. Foto från nordöst, Joakim Kjellberg/Upplandsmuseet.

Figur 13. Källargrunden A3. Foto från sydöst, Joakim Kjellberg/Upplandsmuseet.

Påvel Snickares gränd 59–90 m

Vid svetsgrop 4 var schaktdjupet 1,55 m. Överst fanns 1,1 m tjocka fyllnadsmassor, därunder, ner till 1,25 m under markytan, syntes myllig lera med tegelflis, små stenar, rötter och buteljglas (ej tillvarataget). Möjligen representerar detta en äldre markyta, kanske 1800-talets. Under detta syntes ett decimetertjockt, homogent lager av sjösand och grus. Underst i sektionen fanns mörk, myllig lera med tegelflis, småsten, kol och rötter. Här påträffades ett kritpipsskaft som ej togs tillvara. I botten av schaktet, 1,55 m under markytan, framrensades en mycket fragmentarisk stenläggning (A5) Möjligen har denna fortsatt åt söder, ingen fortsättning inom schaktet syntes.

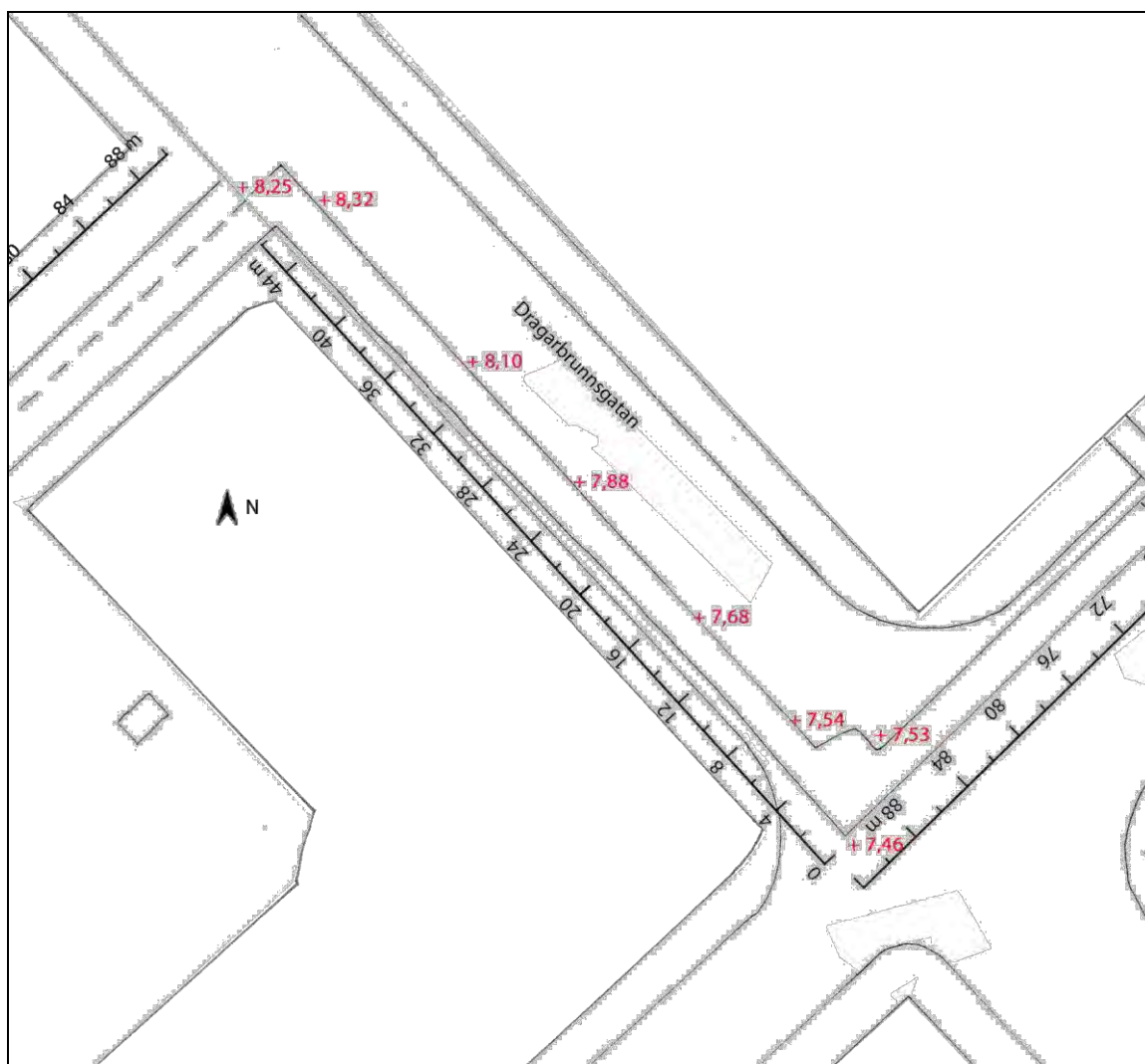
I schaktets södra kant fanns två större stenar (A4) som möjligen kan vara syllstenar. Schaktet var emellertid även i övrigt stenrikt.

Efter svetsgrop 4, längs sträckan närmast Dragarbrunnsgatan, berördes inga kulturlager av schaktningsarbetena.

Dragarbrunnsgatan

I det ca 49 m långa schaktet längs Dragarbrunnsgatan dokumenterades de första 41 metrarna räknat från korsningen mot Vaksalagatan. Närmast korsningen mot Påvel Snickares gränd fanns inga lämningar bevarade. Där lämningar framkom i plan dokumenterades dessa, i övrigt dokumenterades schaktets sydvästra vägg. Den motsatta schaktväggen var störd av ett ledningsschakt längs hela sträckan. Det översta fyllnadsskitet var runt 1 m tjockt, inklusive dagens vägbeläggning. Under detta framkom som mest ett ca 0,6 m tjockt skikt av kulturlager. Ingenstans framkom någon orörd marknivå.

Schaktet presenteras uppdelat på fyra delsträckor. Plan- och sektionsritningarna från Dragarbrunnsgatan återfinns i *Bilaga 1*.

Figur 14. Schaktet längs Dragarbrunnsgatan. Höjdangivelserna (röd text) avser den aktuella markytan.

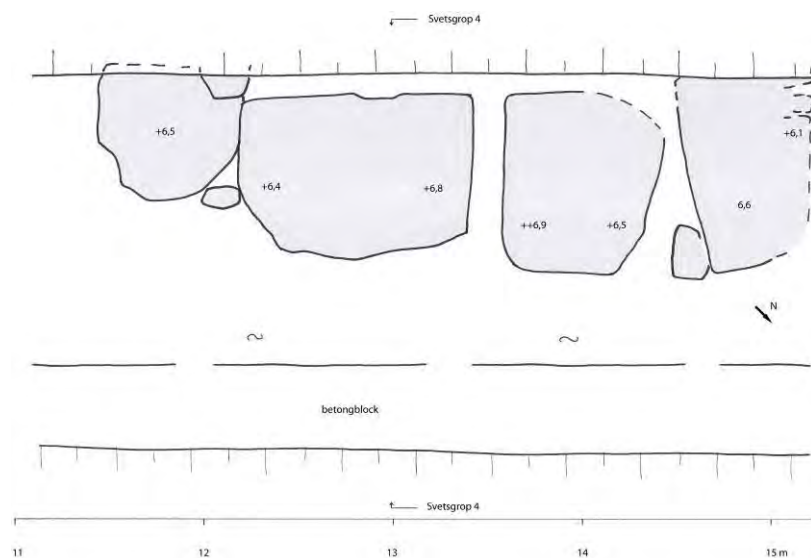
Dragarbrunnsgatan 0–10 m

Inom sträckan närmast Vaksalagatan påträffades sammanlagt runt 0,5 m tjocka kulturlager i botten av schaktet. Ingenstans grävdes schaktet ner till orörda lerlager. Vid 1 m i sektionen syntes en nedslagen stör (A6). Intill denna fanns liggande trä. Mellan 5 och 6 m framkom hålet efter en uppdragen kubb (A7) ca 1,3 m under markytan. Kubben tycktes av hålet att döma ha varit närmare 0,5 m i diameter. Troligen har kubben använts som hörnplint under en byggnad.

Dragarbrunnsgatan 10–20 m

Vid ca 11 m i sektionen framkom en ca 3,6 m lång källargrund (A9) som utgjordes av en nedgrävd stenfoto av ca 0,8–1,2 m stora, 0,5–0,7 m höga, tuktade block. Ovansidan var flat och några av blockens sidor raka. De två mittersta blocken (se planritning, figur 15) drogs upp med grävmaskin vid schaktarbetet. Under blocken fanns fler, mindre block. Mellan blocken fanns rester efter murbruk. I övrigt fanns fyllnadsmassor både ovanpå och emellan blocken som förmodligen var sentida. Dessa bestod av sand, grus och sten med inslag av bl a tegel och kol. Innanför stenfoten framkom ett mosaikliknande golv av murbruk och tegelbitar. Den del av stenfoten som syntes i plan utgjorde sannolikt byggnadens östra begränsning. Stenfoten låg i samma riktning som dagens gata och var belägen ca 1–1,9 m

under dagens markyta (ca 6,7–5,8 m ö h). Under den södra nedgrävningskanten för källargrunden fanns sex intill varandra liggande stockar (A8), troligen en rustbädd.

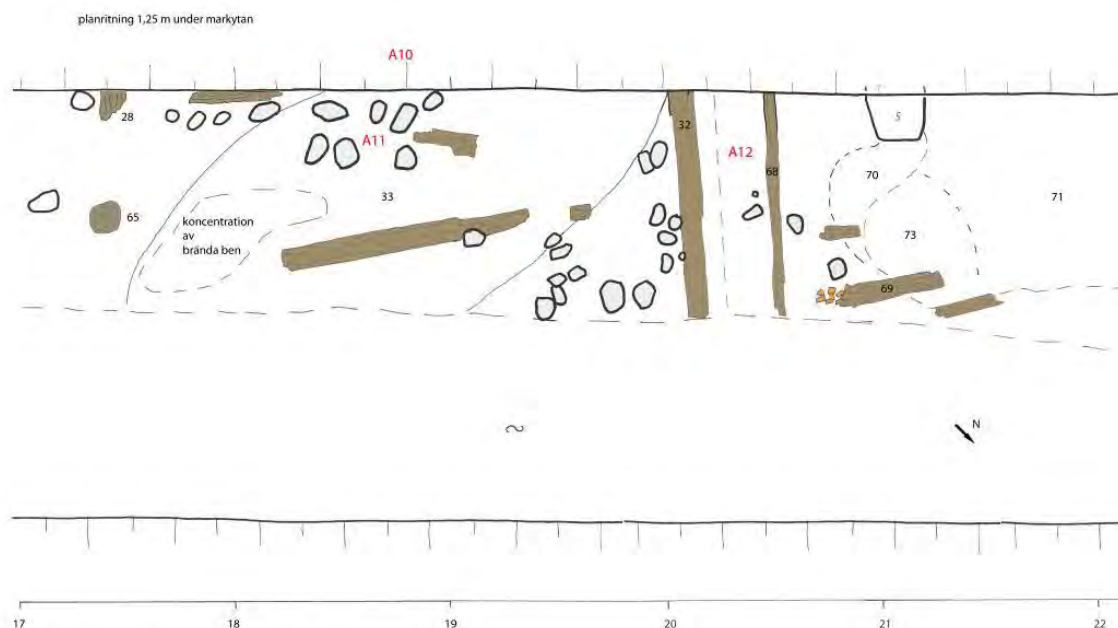

Figur 15. Planritning, sträcka 15. A9, källargrund. De streckade stenblocken längst i öster var lägre belägna. Höjderna är mätta från markytan och därför ungefärliga.

Figur 16. Källargrunden A9. Foto från nordöst, Örjan Mattsson/Upplandsmuseet.

Direkt efter – nordväst om – källargrunden framkom stående och liggande trärester (A10), troligen efter en byggnad. Riktningen skilde sig något från källargrunden och stratigrafiskt sett var träkonstruktionen äldre. Inom samma yta framkom spridda kullerstenar, troligen rester efter en stenvägg (A11). Möjligen har denna utgjort golv i träbyggnaden. Under stenarna fanns ett sotigt lager med bl.a. små bitar av bränt ben.

Figur 17. Planritning med troliga byggnadslämningar, A10, och rester efter stenläggning, A11. Intill detta syns en grusfylld ränna, A12, kantad av liggande trä. Numren på planen hänvisar till beskrivningen i Bilaga 1.

Dragarbrunnsgatan 20–30 m

I den nordvästra kanten av A10 fanns en grusfylld ränna (A12). I botten av denna fanns liggande trä. I sektionen såg det ut som om rännan grävts igenom A10 och låg i kanten av en större nedgrävning för en trolig spis/ugn A13. Nedgrävningen sträckte sig från ca 20 m och fram till ca 25 m. Centralt i nedgrävningen fanns rester efter en tegelkonstruktion, ett kompakt, ca 1,2 m brett tegellager. På båda sidor av detta fanns tegelblandade sandlager. Sydöst om A13 fanns en ca 0,3 m stor sten samt trärester i botten av schaktet (A17). Möjligen är detta byggnadsrester efter en byggnad som funnits innan A13 anlades.

Nordväst om A13 fanns ett tjockt lager, möjligen fyllningen i sen större nedgrävning, med större stenar och trä längs kanten (A14). Möjligen är även detta resterna efter en spis. Något som talar för detta är att det under stenarna framkom nedslagna störrar/pålar (A15) som kan ha hjälpt till att stötta upp spisen. Inom samma yta framkom även en kubb och liggande trärester (A16). Detta är troligen rester efter en äldre byggnad på platsen. Möjligen har kubben återanvänts som förstärkning under den yngre spisen tillsammans med störrarna.

Dragarbrunnsgatan 30–41 m

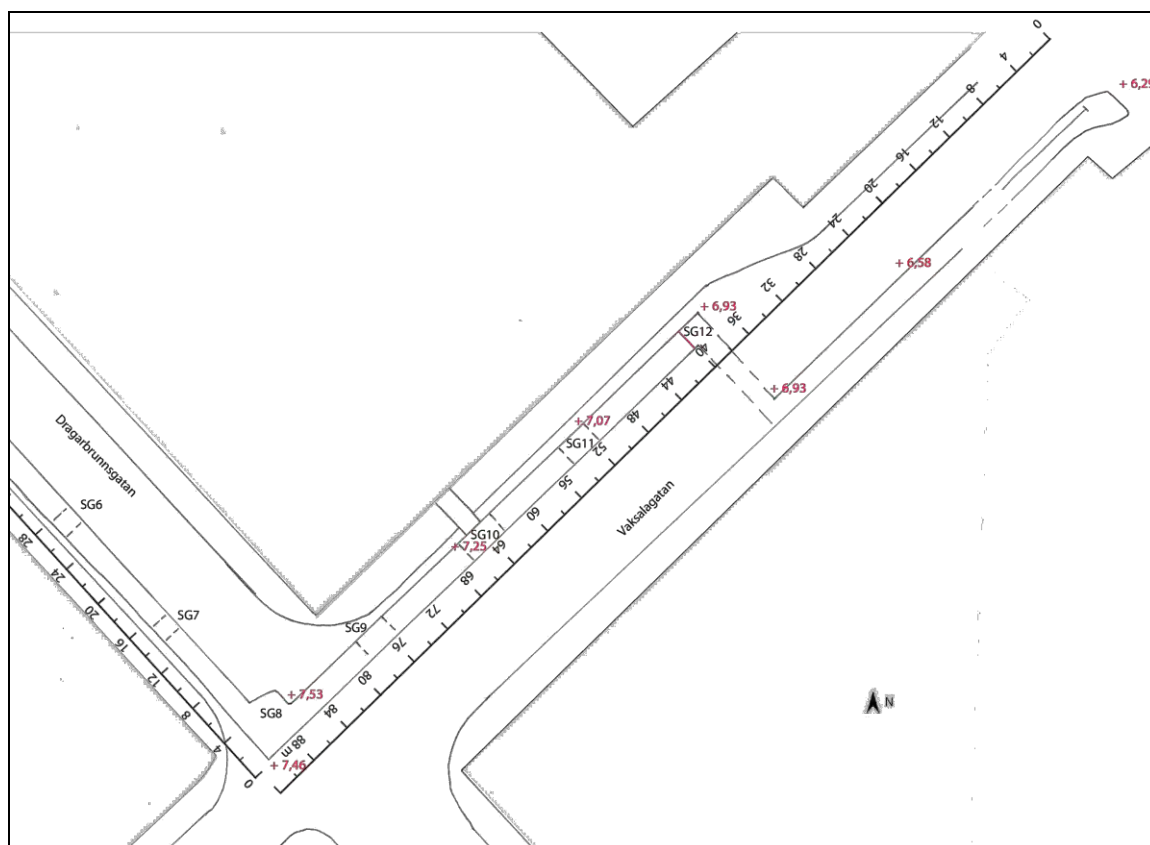
Sträckan 27–37 m nådde fyllnadsmassorna nästan ända ner i botten av det ca 1,2–1,5 m djupa schaktet. Längst ner i schaktet syntes dock kulturlager och bland annat enstaka störrar. Vid ca 32 m framkom också rester av en stenläggning (A20). Från ett av de översta lagren, 63, tillvaratogs två skärvor av yngre rödgoedsgritytor (F1 och F1).

Vid svetsgrop 5 (ca 37–40 m) där schaktet grävdes djupare framkom lämningar med början ungefär 1,2 m under markytan. Underst i schaktet framkom ett kubbhål (A18) och ett par störrar. Över detta syntes flera kompakta gödsellager. Genom dessa hade en stolpe ställts/slagits ner. I kanten av svetsgropen, vid ca 37,5 m, låg en furustock i tvärgående riktning mot schaktet. Ett dendrokronologiprov från denna har analyserats men dessvärre inte kunnat dateras (prov 1, Bilaga 5). Både kubbhålet och stocken är troligen byggnadslämningar.

Vaksalagatan

Längs Vaksalagatan grävdes ett närmare 100 m långt schakt. Spridda lämningar framkom längs hela sträckan. Kulturlagrens sammanlagda tjocklek varierade mellan 0,12 och 0,8 m. Generellt var andelen välbevarat organiskt material hög i kulturlagren. Flera av dem var gödselblandade. I den norra delen av schaktet grävdes schaktet ner till orörda lerlager. I den södra delen fanns det istället kulturlager i botten av schaktet. Här var den sammanlagda tjockleken på dessa omkring 0,4-0,8 m. Fyllnadsmassor och vägbeläggning överst i schaktet utgjorde ett 0,8-1,4 m tjockt skikt.

Nedan presenteras resultatet uppdelat på 3 delsträckor. Plan- och sektionsritningar finns i Bilaga 2.

Figur 18. Schaktet längs Vaksalagatan med svetsgropar (SG) markerade. Sektion 1 har markerats med röd linje. Höjdangivelserna (röd text) avser den aktuella markytan.

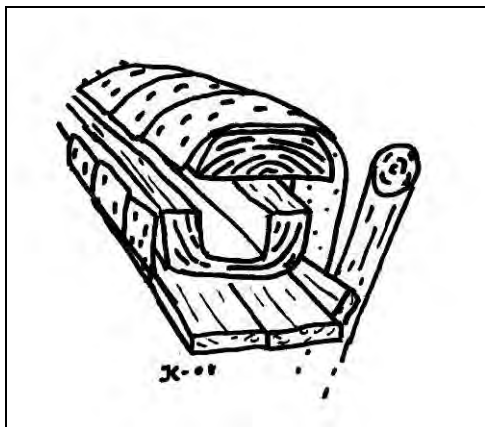
Vaksalagatan 0-30 m

Lagerbilden såg likartad ut längs hela sträckan. Överst fanns ett ca 0,75-1,2 m tjockt fyllnadslager, inklusive dagens vägbeläggning, och därunder ett 0,12-0,45 m tjockt kulturlagersskikt. Kulturlagren var homogena, mörkt bruna, gödselblandade lerlager med ben, trärester, tegelflis, kvistar och småsten. Under detta fanns ett gödselinfiltrerat lerlager och därefter orörd lera.

Från korsning med Kungsgatan och ca 12 m in på Vaksalagatan en längs schaktets mitt löpande stockledning ca 1,5-1,6 m under gatunivån (A21, se figur 19 och 20). Ledningen bestod av en urgröpt stock med en kluva som lock och liggande på en plank. Runtom detta var näver svept. Stockledningen var nedgrävd i blålera med gödselinslag. På några ställen kunde en nedgrävningsskant urskiljas ca 1,25 m under gatunivån.

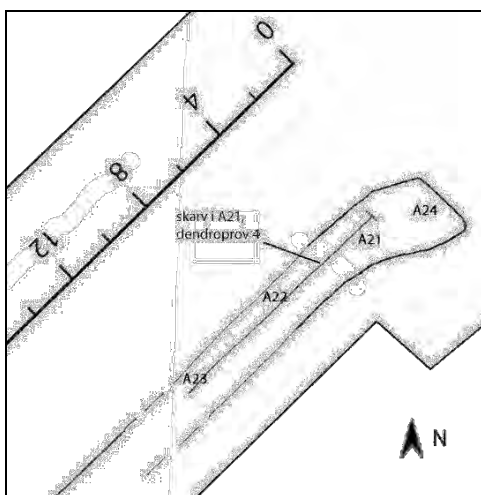
Ett dendrokronologiprov (vid 4 m, prov 4) från träledningen har gett en datering till vintern 1658/59. Den daterade stocken var av tall, troligen hämtad från ett tämligen lokalt bestånd (se *Bilaga 5*).

Närmast korsningen mot Kungsgatan var kulturlagertjockleken större, ca 0,8 m. Här fanns en djup svacka (A24) fylld med kulturlagerpåverkad och gödselblandad blålera. Troligen representerar detta den reglerade stadens stadsdike och utloppet för träledningen A21.

Figur 19. Träledningen A21 i Vaksalagatan. Teckning Joakim Kjellberg.

Vid ca 7 m framkom delar av en cirkulär stenpackning, kanske ett stenskott stolphål (A22). Vid ca 12 m syntes en större sten (A23) med flat ovansida, möjligen en syllsten, i schaktet.

Figur 20. Plan över schaktet i Vaksalagatan, sträckan närmast Kungsgatan.

Vaksalagatan, tvärgående schakt 38–40 m

Sträckan grävdes nattetid och återfylldes direkt och har därför inte dokumenterats.

Vaksalagatan 38–84m

Schaktdjupet längs sträckan var 1,2–1,3 m mellan de ca 1,5–1,7 m djupa schaktgroparna. Lagertjockleken varierade mellan 0,4 och 0,8 m. Den faktiska tjockleken är större, schaktet

grävdes inte ner till orörda lerlager. Inom sträckan dokumenterades fem sektioner. Sträckan 38-81 m dokumenterades även översiktligt i plan.

Lagerbilden var, med något undantag, likartad. De undre kulturlagren längs hela sträckan utgjordes av grusläggningar och/eller risbäddar. Dessutom fanns gödselblandade kulturlager längs hela sträckan. Sannolikt följde schaktet den vägsträckning, ingågående i det äldre vägnätet, som syns på platsen på 1643 års regleringskarta. I *sektion 1*, som ritades tvärs över schaktet, syntes ett ca 0,2–0,4 m tjockt skikt av sådana "väglager" i botten. Lagren tilltog i tjocklek åt sydöst. Över detta fanns ett 0,4–0,6 m tjockt skikt av gödselblandade lager utan några synliga konstruktioner. Här hittades skodelar, troligen medeltida (F15).

Figur 21. Längs stora delar av schaktet i Vaksalagatan, från 38 m och framåt, fanns risbäddar och grusbeläggningar. Detta har tolkats som lämningar efter den gränd som på regleringsgatan löper i ungefär samma läge som dagens Vaksalagata. I höjd med hinken på schaktkanten syns svetsgrop 10. Foto från sydväst, Linda Qviström/Upplandsmuseet.

Sektion 2 ritades längs schaktets nordvästkant. Underst i sektionen syntes en grusläggning (A26) och däröver ett ca 0,4 m tjockt skikt gödselblandade kulturlager. I det översta av dessa (15, sektion 2) påträffades en skosula och läderspill (F12 och F13). Över detta fanns två eller tre nivåer av möjliga golvlager (A25). Dessa tycktes försvinna efter 42 m. Den understa golvnivån utgjordes av en trähorisont (14, sektion 2). Där riktningen syntes gick det att konstatera att den var diagonal i förhållande till schaktet. Längre söderut övergick träet i en ren lerlins (21, sektion 2). Över golvnivån fanns ett kompakt och starkt humöst lerlager, möjligen även detta ett golv. På det låg ett tunt skikt ren, grå lera (12, sektion 2). Golvlagren överlagrades av ett starkt humöst, lerblandat gödsellager (11, sektion 2). I plan syntes inte golvlagren. Istället framträdde samma "väglager", grusnivåer och risbäddar, som syns i sektion 1. Detta kan innebära att byggnaden som golven hört till har stått direkt intill vägen. Efter svetsgrop 12, där sektion 2 ritades, var lagerbilden likartad som den i sektion 1. Mycket träflis och en del slaktavfall, bl.a. kohorn, fanns i de övre kulturlagren en dryg meter under asfaltsytan. Längs schaktets sydöstra kant syntes en småstenläggning med ca 0,03–0,10 m stora, rundade stenar (A26). Denna sjönk kraftigt åt nordväst (ungefärlig begränsning på planritning). Strax efter 40 m syntes en försänkning, troligen ett dike (A42) i den nordvästra

kanten av grusläggningen. I kanten av detta var ett par störrar, eventuellt rester efter en hägnad, nedstuckna (A41). Nordväst om grusläggningen fanns på samma nivå ett gödsellager med bland annat träflis och läderspill. Från ca 48 m fanns ett renare, påfört lerlager (A34). I detta hittades en del av locket till en smörkärna (F11). Under leran fanns en risbädd (A37) varifrån dendroprov 2 hämtades vid ca 50 m. Detta kunde inte dateras men var troligen samtida med prov 3, hämtat från risbädden A27 vid svetsgrop 11. I båda fallen hade runt 55 år gamla enar använts. Under den gödsellagerblandade risbädden fanns ett grusigt lerlager med enstaka tegelbitar (syntes i svetsgrop 11). Under detta (ca 1,50 m under asfalt) fanns en gruspackning i grå, aningen sandig lera. Direkt på denna låg en plank (A23). Under detta syntes ytterligare en risbädd. Under denna risbädd fanns ett brunt-ljust brunt, humöst lerlager med bl a sten och träflis.

Sektion 3 ritades längs schaktets nordvästkant vid svetsgrop 11. I botten av sektionen tittade ett brunt gödsellager fram under en risbädd av relativt klana grenar (A29). Över detta låg en sten- och gruspackning i grå lera (3, sektion 3). På detta fanns en plank (A28) och ett relativt tunt gödselblandat och lerigt gruslager. I plan syntes att plankan låg på gruslagret och att dess riktning var diagonal i förhållande till schaktets. Möjligen representerar grusnivån och träet en golv- eller aktivitetsnivå. På detta fanns ett grått, lerblandat sandlager och sedan ett sandigt ler- och gödsellager. Därpå låg nästa risbädd, A27, som bestod av grövre material än den äldre risbädden. Härifrån togs ett dendroprov som inte kunde dateras men som sannolikt är samtida med prov 2 från risbädden A37. På risbädden låg ett kompakt, drygt decimetertjockt gödsellager och sedan ett porösare lager med bl a träflis. Över detta fanns ett sammanlagt ca 1 m tjockt skikt av bärlager och vägbeläggning.

Efter svetsgrop 11 fanns fyllnadsmassor ner till 1,3 m under markytan. Därunder fanns ett mörkt brunt gödsel- och träflislager med bland annat läder (spill?) och smidesslagg (bl a en smidesskälla, inte insamlad). Ställvis syntes rester av en grusläggning i lerblandad sand över ytan. Vid ca 57 m fanns en sandfylld nedgrävning (A36). Kanten var ojämn, möjligen var det fråga om en borttagen syllstensrad. En stock (A35) låg vinkelrätt mot A36. Lämningarnas riktning överensstämde med riktningen hos dagens gatunät.

Vid svetsgrop 10 ritades *sektion 4* längs schaktets sydöstkant. Underst i sektionen syntes en grusläggning (A30). Därpå fanns ett ca 0,4 m tjockt skikt med gödsellager/gödselblandade lager. Över detta fanns ett ca 0,2 m tjockt sandskikt, troligen botten av det sandfyllda ledningsschakt som i denna del av schaktet löpte längsmed fjärrkylschaktets sydöstkant. Överst fanns 1,1 m fyllnadsgrus och vägbeläggning.

Mellan svetsgrop 9 och 10 framkom grusläggning (A30) samt en förmodad nedgrävning (A31) i plan. Nedgrävningen fanns i botten av schaktet och plandokumenterades endast. Vid ca 75 m fanns ett tvärgående ledningsschakt. Vid 79 m syntes en stör (A40) i botten av schaktet.

Vid svetsgrop 9 ritades *sektion 5* längs schaktets nordvästkant. Även här fanns grusläggning i botten av schaktet (A32), och under denna skymtade en risbädd. Ett kompakt, lerigt och gödselblandat lager var nedtrampat i grusläggningen. Över detta fanns ett kompakt gödsellager som överlagrades av ett ler- och träflisblandat gödsellager. På detta fanns en tränivå (A33) och därpå ett gödsel- och träflislager med rikligt innehåll av organiskt material. Den sammanlagda kulturlagertjockleken var 0,4 m. överst fanns ett ca 1,2 m tjockt skikt av fyllnadslager och modern vägbeläggning.

Figur 22. I Vaksalagatan fanns gott om gödselblandade lager med stort inslag av organiskt material. I lagret på bilden syns bl.a. halm och små djurben i ytan. Gödsellager i Vaksalagatan. Foto Linda Qviström/Upplandsmuseet.

Föremålsfynd

Sammanlagt har 23 fyndposter registrerats. Sju av dessa kasserades efter dokumentation, de övriga förvaras i Upplandsmuseets föremålsarkiv med inventarienummer UM41775. En stor del av fyndmaterialet utgjordes av läder. Merparten av fynden, alla utom tre, insamlades från schaktet i Vaksalagatan.

Trä- och barkföremål

Fem träföremål samlades in vid schaktningsövervakningen. Två fyndposter utgjordes av älgkärlstavar, den ena till ett kraftigt, lågt kärl (F7) och den andra till en skål/bägare (F8). Vidare hittades en 4 cm stor botten till en laggskål. Det sista träföremålet var också en del av ett laggat kärl, troligen en del av locket till en smörkärna (F11). Det barkföremål som påträffades var 9 cm lång och troligen en barkbåt (F20).

Figur 23. F20, barkföremål, troligen en barkbåt. Foto Linda Qviström/Upplandsmuseet.

Figur 24. F11, en del av locket till en smörkärna. Foto Linda Qviström/Upplandsmuseet.

Läderföremål

Sammanlagt 10 av de 23 fyndposterna utgjordes av läderföremål. Av dessa upptogs tre poster av skor. Den första skon (F12) bestod av en mer än 21 cm lång sula samt mindre rester av ovanlädret. Den andra skon (F23) utgjordes av en hel, ca 24 cm lång sula samt avskurna delar av ovanlädret. Resten av ovanlädret har sannolikt återanvänts. Av den sista skon (F15) var bara delar av ovanlädret bevarat.

En skuren remsa (F17), tre trekantiga bitar (F13) samt en bit med råkant (F19) registrerades som spill (hantverksspill). Ett av de föremål som klassificerats som rem (F10) kan möjligen också vara hantverksspill. Den andra remmen hade möjligen ett hål i ena änden (F18). Ett av dem (F9) var en halvrundel som varit fastsydd.

Möjligen kan laderspillet och de återanvända skorna indikera att läderhantverk bedrivits i närheten under medeltid. Ett litet antal liknande föremål påträffades i kvarteret Svalan 1979. Dessa tolkades som rester efter småskaligt läderhantverk, kanske på husbehovsnivå (Mogren 1983:46).

Figur 25. Till vänster en sko med det mesta av ovanlädret bortskuret (F23). Sulan är ca 24 cm lång. Till höger sulan till en sko som varit mer än 21 cm lång (F12). Foto Linda Qviström/Upplandsmuseet.

Figur 26. F15, delar av ovanlädret till sko. Foto Linda Qviström/Upplandsmuseet.

Keramik

Fyra keramikskärivor tillvaratogs. Av dessa var två av yngre rödgods (F1 och 2), båda grytfragment, en av äldre rödgods (F6) och en av genomsintrat stengods (3), troligen tillverkat i Siegburg.

Övriga föremålsfynd

De övriga föremålsfynden utgjordes av ett lerbruksprov (F4), en planglasskärva (F5), en del av en smidesskälla (F22) samt en spik med triangulärt huvud (F21).

Dateringar

Dendrokronologi och vedartsanalys

Fyra prover skickades in för dendrokronologianalys. Av dessa kom två från risbäddar i Vaksalagatan – från A37 (prov 2) och A27 (prov 3) – ett från en stock i Dragarbrunnsgatan (prov 1) och en från en rörledning i korsningen Vaksalagatan–Kungsgatan (prov 4). Risbäddsproven var som väntat av eneträ, de övriga proven var alla av furu. Dessvärre var det bara ett av proven som kunde ges en säker datering. Detta var ledningsröret, som tillverkats av en 70–90 år gammal stam fälld under vinterhalvåret 1658/59. Tallen verkar vara av ”tämligen lokal ståndort” (se *Bilaga 5*).

Proven från risbädden kunde endast dateras relativt, till varandra. Båda proven kom från 54 respektive 57 år gamla enar och tycktes vara avverkade samtidigt eller med som mest två års mellanrum.

Analyserna har gjorts av Hans Linderson vid Nationella laboratoriet för vedanatomi och dendrokronologi, Lunds universitet. Hans rapport finns bifogad som bilaga 5.

Sammanfattande diskussion och tolkningar

I schaktet längs *Påvel Snickares gränd* syntes endast spridda lämningar, främst i de något djupare schaktgroparna. Källargrunden (A3) som påträffades mitt i schaktet var orienterad efter dagens gatunät. De övriga konstruktionerna i schaktet tycktes vara orienterade efter det äldre gatunätet. I de fall där föremålsfynd förekom pekade dessa på en datering till 1600-tal. Troligen representerar lämningarna det sista skedet av bebyggelse på platsen före gaturegleringen. Källargrunden har däremot tillkommit efter regleringen. Läget motsvaras ungefärligt av en byggnad på Rudbecks huskarta från 1679 (se figur 3). I en av schaktgroparna uppgick schaktdjupet till 1,9 m. I övrigt var det som mest 1,6 m. Ingenstans gick det att få en uppfattning om den totala kulturlagertjockleken eftersom schaktet inte grävdes ner till orörda marklager. Vid de större undersökningarna i kvarteren Kransen och Rådhuset (se *Bakgrund*) var den sammanlagda kulturlagertjockleken 2,5 respektive 1,5 m.

I schaktet längs *Dragarbrunnsgatan* framkom spridda byggnadslämningar längs hela sträckan. Lämningar efter träbyggnader, främst liggande trä och kubbar som kan ha utgjort hörnplintar för timrade byggnader, fanns på fyra ställen längs sträckan. I den södra delen av schaktet fanns vidare en källargrund och, norr om detta, en tegelkonstruktion, troligen rester efter en spis eller ugn. Möjligen har även en stensamling norr om detta ingått i en ugns- eller spiskonstruktion. I ett av de översta lagren i sektionen påträffades två bitar av yngre rödgodsgrytor (F1 och F2). I övrigt finns inget daterande material från schaktet. Vissa av bebyggelselämningarna, källargrunden A9 men även stocken A18, var belägna i rät vinkel i förhållande till dagens gatunät. Bebyggelselämningarna i mitten av schaktet, A10 och A16, hade en något annan vinkel. Troligen tillhör de sistnämnda ett skede som föregått 1600-talets gatureglering. Fyllnadsmassorna överst i schaktet var runt 1 m tjocka. Den sammanlagda kulturlagertjockleken varierade mellan ca 0,1 och 0,5 m. Detta avspeglar dock inte den verkliga omfattningen av bevarade kulturlager i området. Ledningsschaktet grävdes inte ner till några orörda marklager. Tidigare observationer (se *Bakgrund*) har visat på kulturlagersskikt om ca 1–1,5 m i den intilliggande delen av kvarteret Rådstugan.

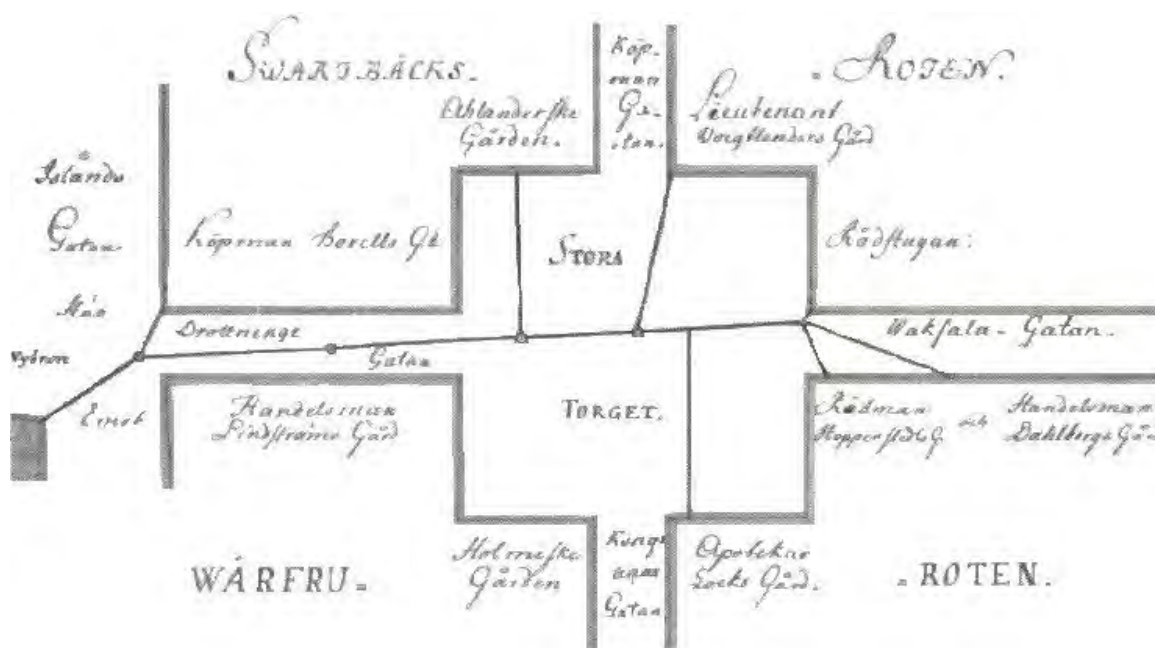
I *Vaksalagatan* framkom framför allt risbäddar och grusbeläggningar, alla troligen hörande till den gata som syns på regleringskartan från 1643. Både tvärsektionen i sydöst och flera iakttagelser som gjordes i plan tyder på att det är vägens nordvästra kant som framkommit i schaktet. Gränsen har fluktuerat något och syns på något olika ställen på de skilda planritningarna eftersom dessa inte är ritade på samma nivåer. Två av risbäddarna, A27 och A37, har troligen lagts ut med ris från samma år (se *Bilaga 5*). När detta vägunderhållningsarbete ägde rum är dessvärre inte fastställt. På ett ställe, vid ca 40–42 m, syntes ett dike och störar (A41 och A42) som kan vara lämningar efter en hägnad i kanten på vägen. Också vid 79 m fanns en stör (A40) nedstucken längs vägkanten. Längs den nordvästra kanten fanns även spridda bebyggelselämningar, troligen från bebyggelse som stått längsmed gatan. Några av bebyggelselämningarna A35 och A36 kan med tanke på riktningen möjligen föras till tiden efter gaturegleringens genomförande. Möjligen har dessa anläggningar tillhört en och samma byggnad. Längs de sista 40 metrarna närmast Kungsgatan framkom för första gången orörda lerlager i botten av schaktet. Här var den sammanlagda kulturlagertjockleken upp till 0,45 m. I korsningen mot Kungsgatan fanns en svacka, och här var kulturlagertjockleken större, ca 0,8 m. Antagligen avspeglar detta den reglerade stadens stadsdike. Ett träledningsrör, A21, som påträffades i Vaksalagatan tycks ha mynnat ut i stadsdiket. Dendrokronologidateringen från ledningsröret i Vaksalagatan visade att det var tillverkat av en vara av ”tämmligen lokal ståndort”, fälld under vinterhalvåret 1658/59 (se *Bilaga 5*). Detta gör att ledningen snarast hör samman med Olof Rudbeck den äldres ledningsdragningar på 1680-talet (se nedan). Beskrivningen av ledningar som mynnar ut i stadsdiket i närheten av Vaksalatullen stämmer dock väl överens med ledningen funnen i Vaksalagatan (se nedan). En förklaring skulle kunna vara att delar av det äldre ledningsnätet återanvänts på 1700-talet.

Ledningsrör – Bent Syse

Ledningsrör för vatten och avlopp påträffas stundom vid arkeologiska undersökningar i Uppsala. Så även vid denna undersökning. Parallellt med Vaksalagatan på dess östra sida fanns en sådan urborrad stock. Dateringarna på dessa äldre trästockar kan variera allt från medeltid och fram till 1800-talet då de flesta ledningar i staden kom att tillverkas av järn eller lergods.

Tidigast omnämnda försök med en sådan vattenledning var Olof Rudbeck d.ä. som under 1680-talet ville leda vatten från vattenreservoaren vid slottet till botaniska trädgården, Kamphavet och Gustavianum. Han använde sig av urborrade trästockar, men hela försöket misslyckades pga. tjälskador. Dessutom var borgarna i staden skeptiska och ingen anmälde sig som abonnent (Petré 1958:48).

Efter detta misslyckade försök återkommer arbetet under 1700-talet, denna gång med att anlägga avloppsledningar från husen i staden. I en anteckning från 1719 talas om hur kunskapen om detta ledningsnät i staden endast finns hos en person som i sin tur fått vetskapen av sin svärfar den "gamle vattenkonstmästaren Lars Larsson". I samband med en reparation på 1780-talet gjordes en kartskiss av en av stadens många ledningsnät (fig 27). Senare omtalas i 1760-talets domböcker vattentrummor som mynnade ut i stadsdikedet i närheten av Vaksalatullen (Petré 1958:380). Denna beskrivning stämmer väl med den ledningsstock som påträffades i Vaksalagatan.

Figur 27. Karta över avloppsledningarna från husen runt Stora Torget, som sluter an mot huvudledningen som går ner mot Fyrisån. Upprättad 1775 av P.G. Stahre. UUB. Ur Wahlberg 1994.

Figur 28. Nedgrävd i leran låg den huvudledning som mynnade ut i stadsdiket vid Vaksalatullen.
Foto Bent Syse/Upplandsmuseet.

Figur 29. Över 300 år har gått mellan utvecklingen av de olika rören. Närmast i bild moderna isolerade rör för fjärrkyla. Strax där bakom borrade trästock för avlopp och längst bak orangea plaströr för avlopp. Foto Bent Syse/Upplandsmuseet.

Sammanfattning

Under sommaren och hösten 2008 genomförde Upplandsmuseets arkeologiska avdelning schaktningsövervakningar i samband med nedgrävning av rör för fjärrkyla i centrala Uppsala. De gator som omfattades var Påvel Snickares gränd, Dragarbrunnsgatan och Vaksalagatan. Bebyggelsen i de omkringliggande kvarteren har exploaterats hårt, framför allt under 1960- och 1970-talen, och i samband med några av exploateringarna har arkeologiska underökningar gjorts. Omfattande lämningar har undersökts i kvarteren Kransen och Svalan. De äldsta lämningarna här har daterats till 1200-/1300-tal.

Schaktet var sammanlagt ungefär 240 m långt. Bredden var ca 2 m utom på tre ställen där schaktet utvidgades. Schaktdjupet var ca 1,2–1,3 m utom där djupare gropar grävdes för att rören skulle kunna svetsas ihop. I svetsgroparna var djupet 1,5–1,9 m. Det var framför allt i svetsgroparna som äldre lämningar framkom, längs de övriga sträckorna berörde schaktningarna i huvudsak moderna fyllnadsmassor.

Schaktet längs *Påvel Snickares gränd* var det som var mest stört av sentida ingrepp. Här syntes endast spridda lämningar. En källargrund mitt i schaktet var orienterad efter dagens gatunät. De övriga konstruktionerna i schaktet tycktes vara orienterade efter det äldre gatunätet. Troligen representerar lämningarna det sista skedet av bebyggelse på platsen före gaturegleringen. Det gick inte att få en uppfattning om den totala kulturlagertjockleken eftersom schaktet inte grävdes ner till orörda marklager.

I schaktet längs *Dragarbrunnsgatan* framkom spridda byggnadslämningar längs hela sträckan. Lämningar efter träbyggnader, främst liggande trä och kubbar som kan ha utgjort hörnplintar för timrade byggnader, fanns på fyra ställen längs sträckan. I den södra delen av schaktet fanns en källargrund och, norr om detta, en tegelkonstruktion, troligen rester efter en spis eller ugn. Möjligen har även en stensamling norr om detta ingått i en ugn- eller spiskonstruktion. Lämningarna kunde inte närmare dateras, men delar av dem kan föras till tiden före 1600-talets gaturreglering. Den sammanlagda kulturlagertjockleken varierade mellan ca 0,1 och 0,5 m. Detta avspeglar dock inte den verkliga omfattningen av bevarade kulturlager i området. Ledningsschaktet grävdes inte ner till några orörda marklager.

I *Vaksalagatan* framkom framför allt risbäddar och grusbeläggningar, sannolikt efter den gata som syns på regleringskartan från 1643. Längs den nordvästra kanten fanns även spridda bebyggelseämningar, troligen från bebyggelse som stått längsmed gatan. I schaktet i Vaksalagatan hittades medeltida fynd, äldre rödgods och skor av medeltida typ. Några av bebyggelseämningarna kan med tanke på riktningen möjligen föras till tiden efter gaturregleringens genomförande. Längs de sista 40 metrarna närmast Kungsgatan framkom för första gången orörda lerlager i botten av schaktet. Här var den sammanlagda kulturlagertjockleken upp till 0,45 m. I korsningen mot Kungsgatan fanns en svacka, och här var kulturlagertjockleken större, ca 0,8 m. Antagligen avspeglar detta den reglerade stadens stadsdike. Ett träledningsrör som påträffades i Vaksalagatan och tycks ha mynnat ut i stadsdiket dendrokronologidaterades till 1658/59.

Sammantaget kan sägas att lämningarna representerar gator och bebyggelse både från tiden före och tiden efter 1600-talets gaturreglering. Längs större delen av sträckan kan kulturlagertjockleken inte avgöras utifrån de aktuella ledningsschakten eftersom dessa inte nådde ner till orörda marknivåer.

Referenser

Arkiv

Lantmäteriverket (LMV), digitalt kartarkiv (www.lantmateriet.se)

Upplandsmuseet (UM)

Topografiska arkivet (top ark)

Fotoarkivet (foto ark)

Uppsala universitetsbibliotek (UUB)

Litteratur samt otryckta rapporter

Anund, J, Carlsson, R & Syse, B 2001. Uppsalas medeltid och 1600-talets kartor. *Uppland 2001*. Uppsala

Dahlbäck, Göran, Ferm, Olle & Ramqvist, Sigurd 1984. *Det medeltida Sverige 1:2*. Stockholm

Ehn, Ola & Gustafsson, Jan Helmer (red) 1984. *Kransen Ett medeltida kvarter i Uppsala*. Upplands fornminnesförenings tidskrift 50. Uppsala

Petré, Torsten. 1958. Uppsala under merkantilismens och statskontrollens tidsskede 1619-1789. Uppsala stads historia III. Uppsala

Mogren, Mats & Pålsson, Ingemar 1983. *Svalan ett medeltida uppsalakvarter*. RAÄ Rapport UV 1983:1

Redin, Lars 1976. *Medeltidsstaden 3 1976. Den tidiga urbaniseringsprocessens konsekvenser för nutida planering*. Uppsala. RAÄ och SHM rapport. Stockholm

Roslund, Ylva. 1998. *Uppsala innerstad. Arkeologisk förundersökning. Dragarbrunnsgatan, Bredgränd, Smedsgränd, Bangårdsgatan, Kungängsgatan, S:t Persgatan med Gamla Torget och S:t Larsgatan*, RAÄ 88, Uppsala, Uppland. UV Uppsala rapport 1997:53.

Sundquist, Nils 1953. *Uppsala stads historia I. Östra Aros Stadens uppkomst och dess utveckling intill år 1300*. Uppsala

Syse, Bent & Kjellberg, Joakim 2007. *Kvarteret Rådstugan, arkeologisk förundersökning. Dragarbrunn 19:1 Uppsala stad, Uppland*. Upplandsmuseet rapport 2007:16

Syse, Bent 1985. *Dragarbrunnsgatan i Uppsala. En arkeologisk schaktningskontroll 1984*. RAÄ och SHM rapport UV 1985:27.

Syse, Bent 1985. *Dragarbrunnsgatan i Uppsala. En arkeologisk schaktningskontroll 1984*. RAÄ Rapport UV 1985:27.

Wahlberg, Mats. 1994. *Uppsala stads historia IX:1. Uppsalas gatunamn*. Uppsala

Ölund, Anna 2009. *Kvarteret Rådstugan. Rester av kulturlager. RAÄ 88:1, Kvarteret Rådstugan, Dragarbrunn 19:7, Uppsala, Uppland*. Upplandsmuseet rapport 2009:21

Ölund, Anna 2011. *Stora Torget Kulturlager vid Stora Torget och Påvel Snickares gränd. RAÄ 88:1, Dragarbrunn 1:2 m fl, Uppsala, Uppland*. Upplandsmuseet rapport 2011:06

Administrativa uppgifter

Plats: Påvel Snickares gränd, Dragarbrunnsgatan, Vaksalagatan och Kungsgatan

RAÄ nr: 88, Uppsala stad

Fornlämningstyp: Kulturlager

Undersökningstyp: Schaktningsövervakning

Orsak till undersökningen: Ledningsarbeten

Undersökningsperiod: Juli – oktober 2008

Höjdsystem: RH 2000

Arkeologisk personal, Upplandsmuseet: Joakim Kjellberg, Örjan Mattsson, Linda Qviström och Bent Syse

Upplandsmuseets dnr: 556-2008

Upplandsmuseets projektnummer: 8274

Beställare: Vattenfall AB värme Uppsala

Länsstyrelsens dnr: 431-7542-08

Länsstyrelsens beslutsdatum: 2008-05-26

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv

Fynd: 23 fyndposter registrerades, 16 sparades. Fynden förvaras i Upplandsmuseets föremålsarkiv

Inv nr: UM41775

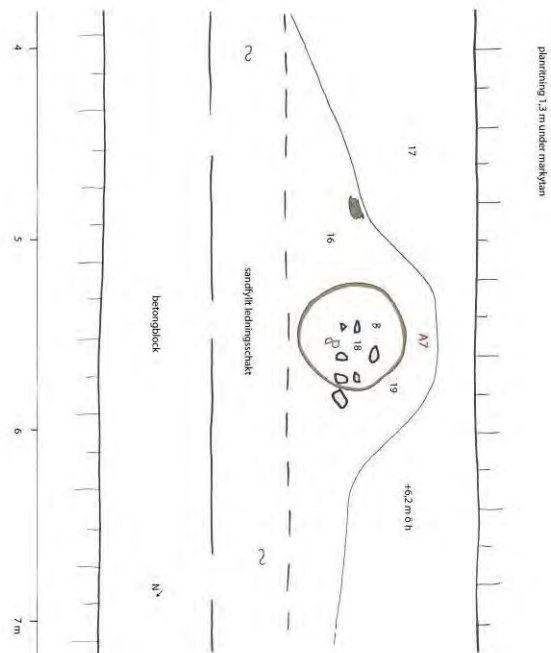
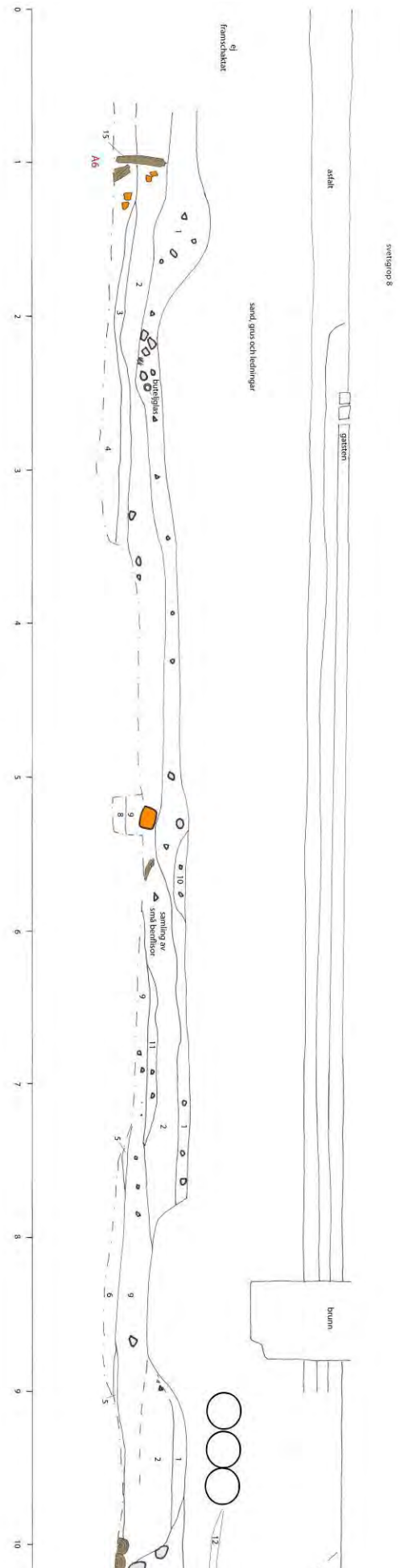
Bilaga 1 – Plan- och sektionsritningar Dragarbrunnsgatan

Sektionen är ritad längs schaktets sydvästra sida med början (0 m) i korsningen mot Vaksalagatan. Då sektionen upprättades mättes alla höjder från dagens markyta. Ett antal höjdpunkter mättes in i efterhand. Dessa mätningar finns redovisade i figur 14.

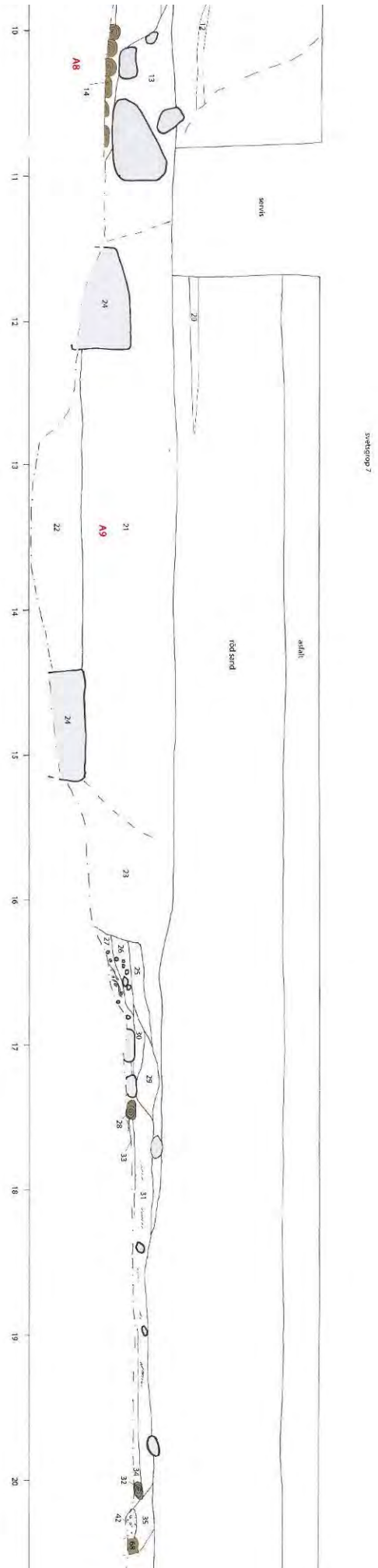
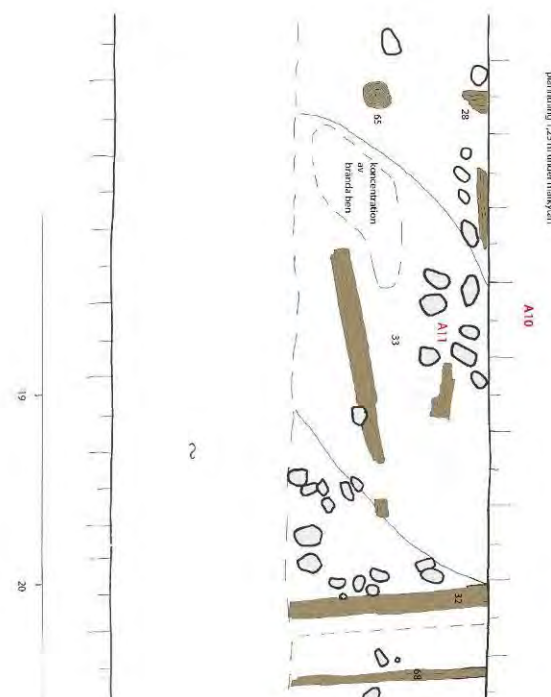
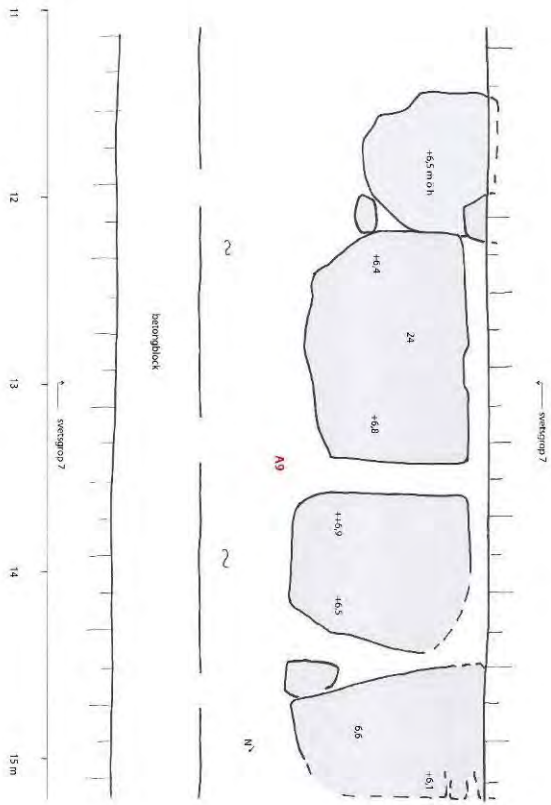
1. Mörkt gråbrunt. Grus, småsten, ca 0,05 m stora tegelbitar samt kolbitar.
2. Brunare och mer homogent än 1. Inslag av ben, ca 0,1 m stora fragment, 0,05-0,1 m stora tegelbitar samt träbitar.
3. Rödaktigt brunt, homogent. Gödsellager.
4. Ljusare gråaktigt, mer lerigt. Inslag av kolbitar, bränd lera/tegel samt ben (ca 0,1 m stora fragment).
5. Ljusgrå lera med träbitar.
6. Svart, mycket humöst, rikligt med träflis.
7. Kompakt lager, svart/mörkbrunt, med mycket trä och kol, ställvis ris.
8. Rödbrunt med inslag av träflis och ben. Likt 6.
9. Som 4 men ljusare och gråare än detta. Småsten.
10. Grått, sotigt. Sand/grus med tegelbitar. Ljusare än 1.
11. Som 3, otydligt.
12. Mörkt skikt i den röda sanden.
13. Nedgrävning. Ljust grå lera med stenar, kol och tegelbitar.
14. Tråkonstruktion. Liggande timmer, ca 6 stockar på rad, ca 0,2 m i diameter, förkolnade på utsidan.
15. Stående stör. Liggande trä intill denna.
16. Brun, lerig fyllning med inslag av kol och trä. Överlagrar 2.
17. Mörkgrått, sotigt, rikligt med kol, träbitar och ben. Ca 0,1 m tjockt.
18. Kubbhål. Fyllning: Mörkare grått och sotigt, likt 2 fast med stenar. Fynd av spik och 0,1 m stora tegelbitar.
19. Bevarat trä (rest av kubb) runt kanten av nedgrävning.
20. Som 12.
21. Mörkgrå/ljusgrå rivningsmassor med sten, murbruk och mycket tegel. Tegelstorlek 33x14x7–9 cm. Fynd av järnskrot och bokföringsbok, ej tillvarataget.
22. Slipat golv av murbruk (?) med stora tegelbitar i (mosaik effekt).
23. Grått, sand och grus.
24. Stenfot. Stenblock, ca 0,6-1-2 m stora.
25. Som 4.
26. Tegelbitar och småsten.
27. Risbädd.
28. Trä. Stock?
29. Mörkbrunt lager, rikligt med små tegelbitar.
30. Som 3.
31. Som 7 men ställvis med kolskikt. Inslag av ris.
32. Ändträ. Stock?
33. Kolskikt med bränt ben.
34. Som 2.
35. Omrört, grått grus med kol.
36. Grått. Sand och grus med rikligt med tegelbitar.
37. Grå sand med kolbitar.
38. Kompakt lager med tegel.
39. Gulbränd sand.
40. Kolskikt.
41. Som 2.
42. Grus.
43. Trä.
44. Kolskikt.
45. Brunt lager med trä.
46. Ljusgrå silt.
47. Mörkbrunt med träslanor.
48. Grå lera.
49. Brun sand.
50. Brunt. Med ben, pinnar, träbitar och kol.
51. Påle.
52. Påle. Ca 0,2 m i diameter.
53. Mörkt grå silt?
54. Mörkt grå silt.
55. Mörkt grå silt med kol- och träbitar.
56. Stör? Stående trä.

57. Grå silt med kolbitar.
58. Brun sand.
59. Mörkbrunt, humöst lager med kol- och träbitar.
60. Mörkgrå silt.
61. Trä.
62. Grå silt.
63. Grå silt med kolbitar.
64. Mörkbrunt gödselblandat lager med kol och ris.
65. Påle, ca 0,16 m i diameter.
66. Ungefär som 2.
67. Ungefär som 2.
68. Liggande trä, bredd ca 0,05 m, tvärs över schaktet.
69. Grått, omrört grus- och småstenslager med små tegelbitar.
70. Tegelbitar och kol.
71. Fläckar med ljusgul lera/sand.
72. Grå silt och grå lera, trä samt enstaka tegelbitar. =36?
73. Rikligt med tegelbitar och rödbränd sand (murbruk?) samt bränt ben.
74. Ljusgrå sand.
75. Rikligt med kol och tegelflis.
76. Brunt, humöst, förmultnat trä.
77. Stora stenar i ljusgrå sand.
78. Melerad, mörkgrå-brun humös silt med kol- och träbitar. Rödbrun sand både över och under detta.
79. Rödbrun sand.
80. Stör, ca 0,08 m i diameter.
81. Stör, ca 0,10 m i diameter.
82. Stenläggning? Rundade stenar, runt 0,1 m stora.
83. Störrar, 0,12 m i diameter.
84. Liggande trä, bredd 0,06 m.
85. Liggande trä, bredd 0,06 m.
86. Störrar, runt 0,1 m i diameter.
87. Liggande trä ca 1,5 m under markytan. Bredd ca 0,3 m. Planka/stock?
88. Mörkbrunt. Ben, pinnar och träbitar.
89. Grått. Silt, grus och sten samt ca 0,15 m stora tegelbitar.
90. Mörkt brungrått med sot, kol, benbitar, träslanor och gödsel.
91. Stolpe/kubb. Diameter ca 0,45 m.
92. Brungrå silt med rikligt inslag av stora tegelbitar och stenar (ca 0,2 m stora) samt kalkbruk. Oklar gräns mellan 92 och 93.
93. Ljust grå silt med tegelbitar. Oklar gräns mellan 92 och 93.
94. Brunt. Gödsel och lera med träflis, näver, något tegelflis och ben. Kompakt.
95. Brunt-gråbrunt. Gödsel och lera med litet sandinslag och kolstänk. Relativt kompakt men "fuktigt".
96. Gråbrun, gödselblandad lera med inslag av träflis, tegelflis och djurben. Kompakt.
97. Som 96 men något gråare och med grusinslag och enstaka stenar.
98. Brungrå, sand- och gödselblandad lera. Något tegel- och träflis.
99. Gråbrun sandlins.
100. Mörkt gråbrunt gödsellager, något lerinslag.
101. Som 96 men med kolstänk.
102. Kubbhål, ca 0,5 m i diameter. Trärester.
103. Stock i kanten av svetsgropen. Ca 0,2 m i diameter. **DENDROPROV 1**
104. Stör, ca 0,08 m i diameter.
105. Stör, ca 0,08 m i diameter.
106. Stolphål/nedgrävning. Tegel intryckt i schaktväggen. Lager 95 är avgrävt av nedgrävningen. Lager 96 fortsätter bakom stolphålet.
107. Rikligt med tegelbitar i gulgrå sand.

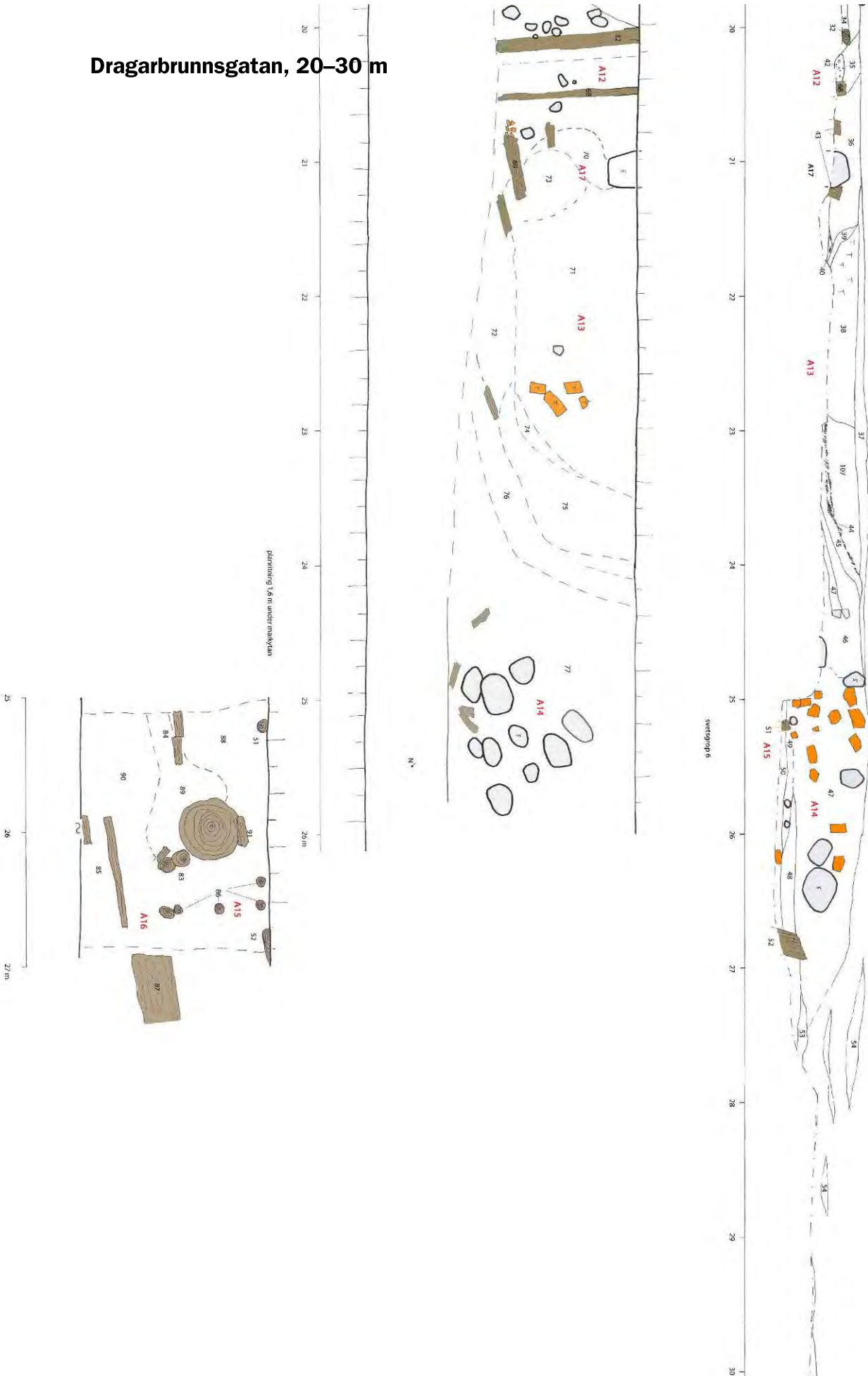
Dragarbrunnsgatan, 0–10 m

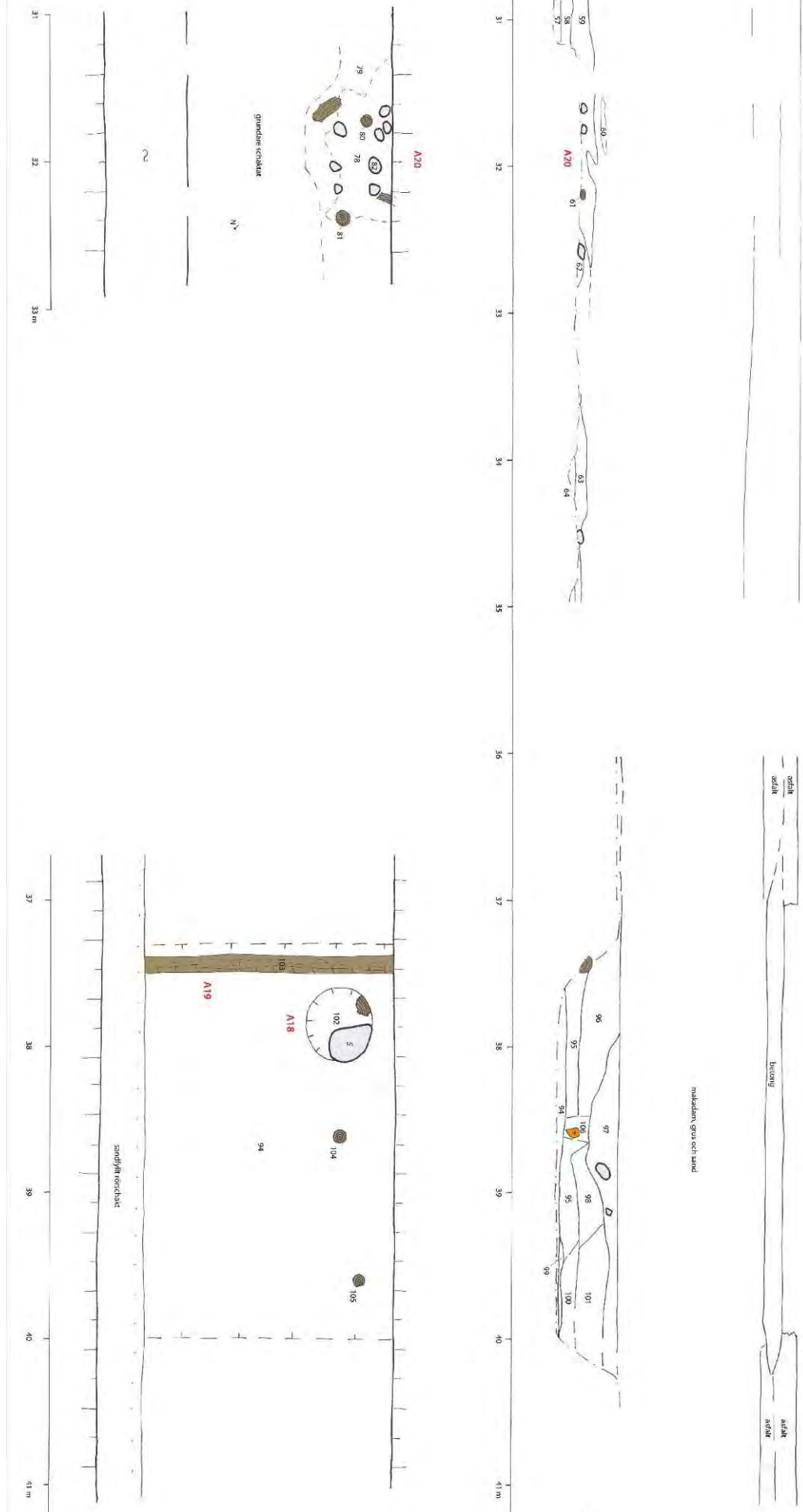
Dragarbrunnsgatan, 10–20 m

Dragarbrunnsgatan, 20–30 m

Dragarbrunnsgatan, 30–40 m

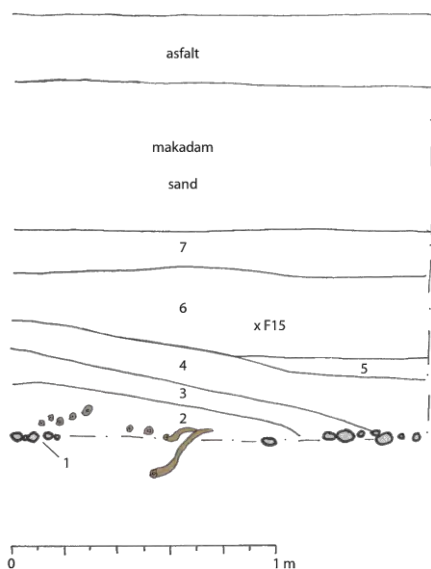

Bilaga 2 – Plan- och sektionsritningar Vaksalagatan

Teckenförklaring

T	tegel
L	lera
B	ben
■	köl
///	sot
△	kalkbruk
🌳	obränt trä
○	sten
	begränsning (för t ex lager)
- - -	osäker begränsning
- · -	schaktbegränsning (sektion)
- · -	schaktbegränsning (plan)
⤵	nedgrävning/sluttning

Vaksalagatan, sektion 1

Sektion 1, ritad mot sydväst. Sektionens läge finns markerat på plan i figur 18.

Beskrivning:

1. Grus och rundad småsten, upp till 0,05 m stora, i brun, starkt humös, gödselblandad lera. Inslag av bl.a. djurben. I den västra delen av schaktet syntes att det fanns en risbädd under detta.
2. Brun, kompakt och starkt humös lera med ris, troligen risbädd.
3. Brun, kompakt och starkt humös lera med inslag av grus/småsten och gott om rena, grå lerfläckar.
4. Brunt-brungrått, kompakt humös/gödselblandad lera med inslag av småsten, träflis och någon kvist.

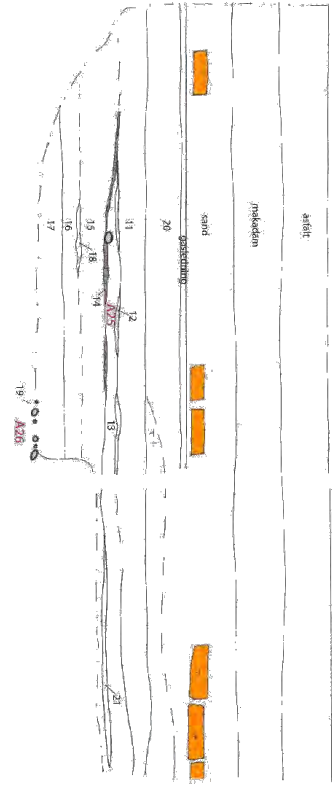
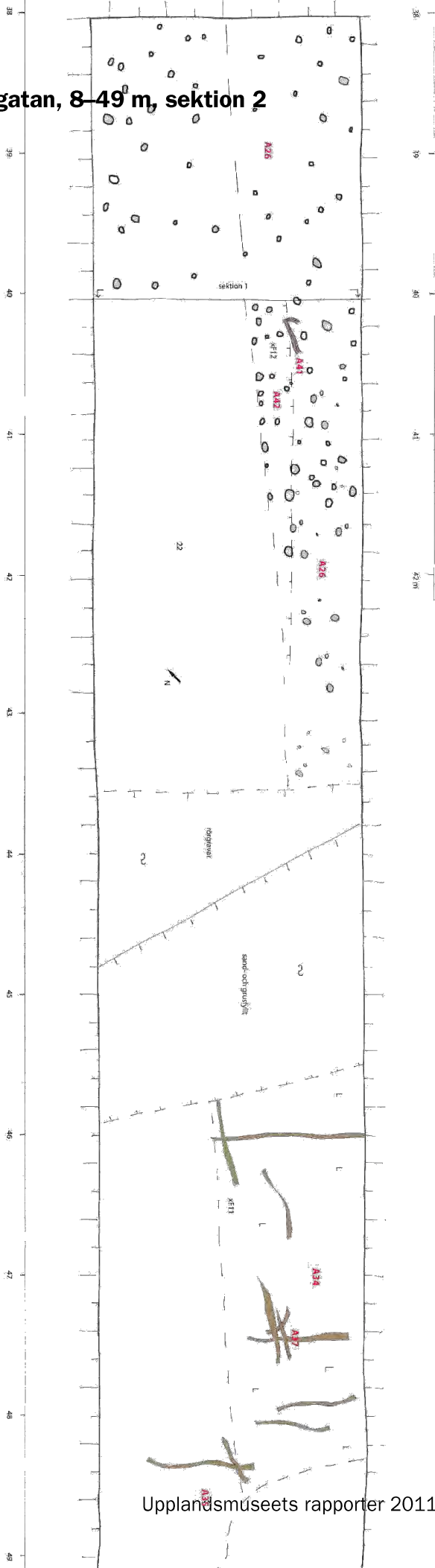
5. Som 4 och 6 men mindre kompakt.
6. Brunt, starkt humöst/gödselblandat, lerblandat lager. Inslag av stora djurben, näver, nötskal och annat organiskt material.
7. Mörkt brunt, starkt humöst/gödselblandat och lerigt lager.

Sektion 2 (38–42 m) och 3 (50–54 m) är ritade mot nordväst. Planritningen är upprättad innan tvärschaktet (vid 40 m) över Vaksalagatan grävdes.

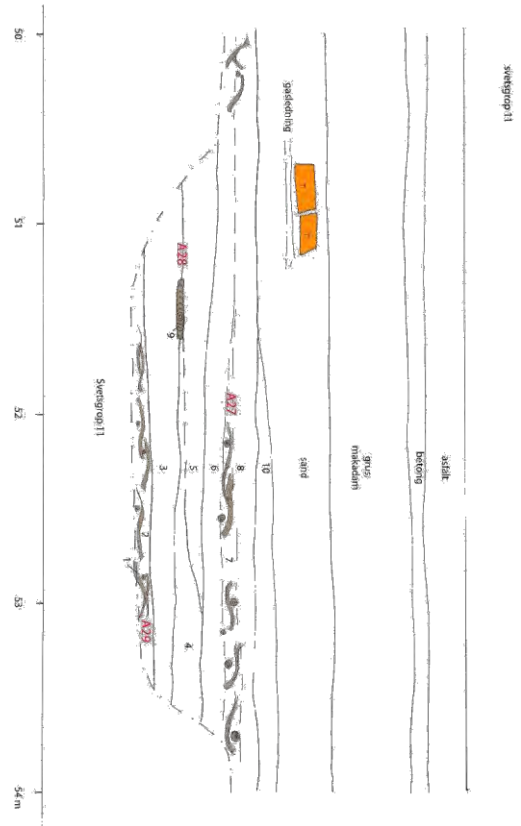
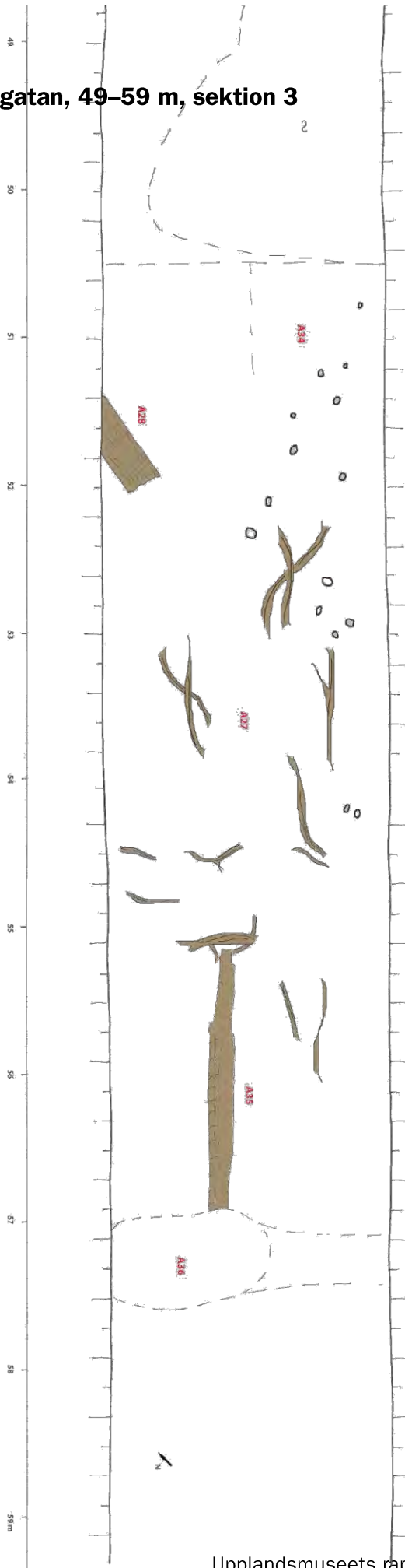
Beskrivning:

1. Brunt gödsellager, toppen av detta tittar fram under risbädden.
2. Risbädd, mycket finare och tunnare än 7, i gråbrun, gödselblandad lera.
3. Stenpackning. Sten och grus i grå lera.
4. Brunt, gödselblandat och lerigt grus med något träflis.
5. Grå, lerblandad sand med grusinslag.
6. Brunt–gråbrunt, något sandigt lager av lera och gödsel. Inslag av träflis, näver och tegelfnyk.
7. Risbädd, relativt grova kvistar.
8. Brunt–brungult, kompakt, lerblandat gödsellager med någon sten och något djurben.
9. Planka, inritad i plan. Tjocklek 25 mm.
10. Mörkt brunt, starkt humöst kulturlager med sandinslag och bl a träflis och näver. Mer poröst än 8.
11. Mörkt brun, starkt humös, lerblandat gödsellager med träflis, någon tegelbit, något kolstänk och enstaka askstrimmor. Motsvarar 7?
12. Ren lera. Golv?
13. Mörkt brungrå, starkt humös lera. Betydligt mer lerigt och kompakt än 1. Golv?
14. Trähorisont. Liggande trä diagonalt mot schaktets riktning. Golv?
15. Mörkt brunt–rödbrunt, starkt humöst, lerblandat kulturlager. Gott om organiskt material som träflis, växtdelar etc. Kompakt. Motsvarar 6?
16. Som 15 fast inte lika kompakt.
17. Brun–gråbrun–rödbrun, humös (troligen gödselblandad) lera. Mer kompakt och homogent än ovanliggande lager, mindre inslag av träflis etc. Under detta lager skymtar en småstenläggning hela vägen.
18. Grå, ren lerlins.
19. Småstenläggning i botten av schaktet.
20. Sand, grus, murbruk och tegel.
21. Lerlins på samma nivå som trähorisonten, 14. Lerlinsen försvinner efter ca 42 m.
22. Mörkt brunt, starkt humöst gödsellager med träflis, något tegelfnyk, läderfragment, enstaka stora djurben och enstaka kvistar.
23. Rent, blågrått lerlager ca 1,15 m under markytan. Ca 0,02–0,05 m tjockt. Golv? Under detta en risbädd.
24. Risbädd under lerlagret 23.

Vaksalagatan, 8-49 m, sektion 2

Vaksalagatan, 49–59 m, sektion 3

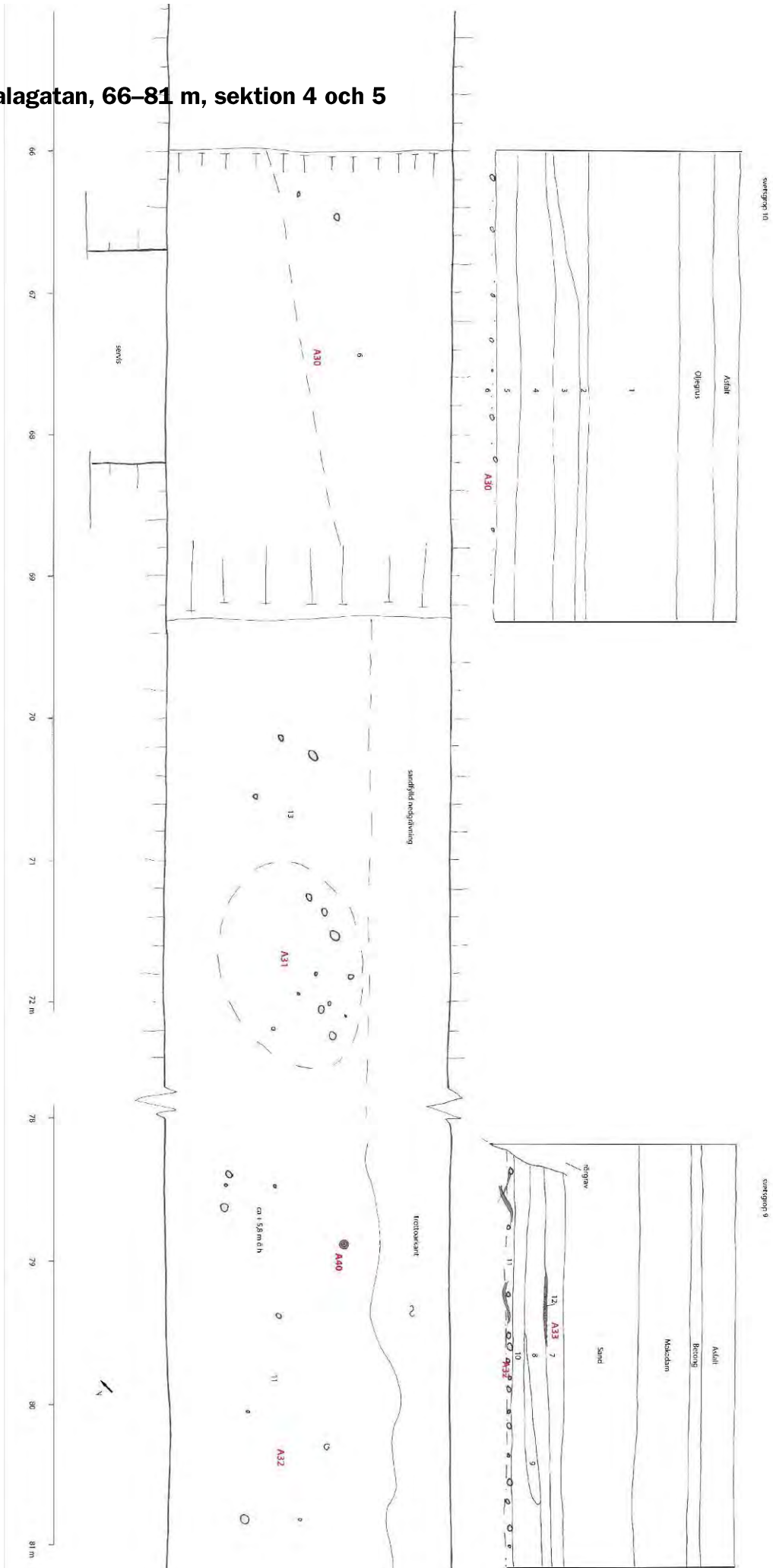

Sektion 4 (tv) ritad mot sö och sektion 5 (th) ritad mot nv

Beskrivning:

1. Bärlager/fyllning av sand och sten. Stenstorlek 0,1-0,3 m.
2. Sjösand och stenar.
3. Homogen, finkornig sand.
4. Kulturlager av svart, fuktig lera, rikligt inslag av träflis och kvistar. Gödselblandat.
5. Homogent gödsellager.
6. Grus- och stenläggning i botten av schaktet.
7. Mörkbrunt, starkt humös och något lerigt gödsel- och träflislager, relativt poröst. Inslag av näver, bark och träflis.
8. Som 7 men något lerigare och något mindre träflis.
9. Lera?
10. Rödbrunnt-brunt, kompakt gödsellager med bland annat träflis, kvistar, djurben, något träflis och näver.
11. Som 10 men ännu mer kompakt och något lerigare. Nedtrampat i grusläggningen. Längst västerut i schaktet syns en risbädd under detta.
12. Ändträ.
13. Nedgrävning? Mörkbrunt, gödsel- och träflislager. Ställvis rester av grusläggning ovanpå detta.

Vaksalagatan, 66–81 m, sektion 4 och 5

Bilaga 3 – Anläggningslista

Anl nr	Läge	Nr på ritning	Beskrivning
1	Påvel Snickares gränd, 36–40 m		Syllstenar.
2	Påvel Snickares gränd, runt 42 m		Tegelkonstruktion. Tegellagd yta? Spisröse?
3	Påvel Snickares gränd, 44–52 m		Källare.
4	Påvel Snickares gränd, 59–65 m		Två stenar, eventuellt syllstenar.
5	Påvel Snickares gränd, 59–65 m		Stenläggning? Fragmentarisk.
6	Dragarbrunnsgatan, 1 m	15	Stör.
7	Dragarbrunnsgatan 5–6 m	18	Kubbehål, ca 0,48 m i diameter.
8	Dragarbrunnsgatan 10–11 m	14	Rustbädd av stockar. 6 stockar, ca 0,2 m i diameter.
9	Dragarbrunnsgatan, 11–15 m	22, 24	Källargrund, ca 3,6 m lång. Rad av stenblock, 0,8–1,2 m stora, 0,5–0,7 m höga, tuktade. Flat ovsida. Under blocken fanns fler, mindre block. Mellan blocken fanns rester efter murbruk. I övrigt fanns fyllnadsmassor både ovanpå och emellan blocken, förmodligen sentida. Innanför grunden fanns ett slipat golv av murbruk (?) med stora tegelbitar i.
10	Dragarbrunnsgatan, 17–20 m	28, 32, 65	Trärester, liggande och stående virke. Byggnad? Liggande trä/timmer i schaktets tvärriktning (28, 32), Påle (65)
11	Dragarbrunnsgatan, 17–20 m		Stenläggning? Rundade stenar, ca 0,1-0,2 m stora.
12	Dragarbrunnsgatan, 20 m	35, 42, 68	Ränna? Ca 0,3 m bred, grusfylld nedgrävning med liggande trä i botten.
13	Dragarbrunnsgatan, 20–24 m	38 m fl	Spis/ugn? Rester av tegelkonstruktion, kompakt, ca 1,2 m brett tegellager. Nedgrävt, ca 4 m bred nedgrävning. Sandfyllning runtom tegelkonstruktionen.
14	Dragarbrunnsgatan, ca 25–26 m	77	Stensamling, spisröse? Ca 0,2–0,5 m stora stenar.
15	Dragarbrunnsgatan, ca 25–26 m	51, 52, 83, 86	Nedslagna störrar/pålar. Förstärkning under A14?
16	Dragarbrunnsgatan, ca 25–26 m	84, 85, 87, 91	Byggnadsrester? Stående kubb samt liggande trä i schaktets längsriktning, något snett i förhållande till detta. Ca 6,3 m ö h.
17	Dragarbrunnsgatan, 20–22 m	43, 69	Byggnadsrester? Ca 0,3 m stor sten samt trärester, sående (?) och liggande.
18	Dragarbrunnsgatan, 38 m	102	Kubbehål, ca 0,3 m i diameter.
19	Dragarbrunnsgatan, 37,5 m	103	Stock (furu), ca 0,2 m bred. I schaktets tvärriktning.
			DENDROPROV 1
20	Dragarbrunnsgatan, ca 32 m	82	Stenläggning? Rundade stenar, runt 0,1 m stora.
21	Vaksalagatan, ca 2–12 m		Stockledning. Den övre stockens dimensioner var 0,26x0,13m, den undre stocken var 0,26x0,11 m stor. Vattenkanalen i mitten var 0,13x0,09m stor.
			DENDROPROV 4
22	Vaksalagatan, ca 7 m		Rester av cirkulär stenpackning, stenskott stolphål?
23	Vaksalagatan, ca 12 m		Större sten med flat ovsida, möjligen syllsten.
24	Vaksalagatan, 0 m		Möjligt utlopp för A21 och stadsdike? Djup svacka fylld med kulturlagerpåverkad och gödselblandad blålera. Golvlager. Två eller tre nivåer, trä underst.
25	Vaksalagatan, ca 38–42 m	2-4, sektion 2	
26	Vaksalagatan, ca 38–42 m	19, sektion 2	
27	Vaksalagatan, ca 52–57 m	7, sektion 3	Risbädd, grovt ris. DENDROPROV 3
28	Vaksalagatan, ca 51,3 m	9, sektion 3	Planka, del av golv?
29	Vaksalagatan, ca 51–54 m	2, sektion 3	Risbädd, klenare ris än i A27.
30	Vaksalagatan, ca 66–69 m	4, sektion 3.	Grus- och stenläggning i botten av schaktet.
31	Vaksalagatan, ca 71–72 m		Nedgrävning?. Oval, ca 1x1,5 m stor.
32	Vaksalagatan, ca 78–81 m	11, sektion 5	Grusläggning, risbädd under.
33	Vaksalagatan, 79 m	12, sektion 5	Planka, ändträ.
34	Vaksalagatan, 46–49 m	23	Rent, blågrått lerlager ca 1,15 m under markytan. Ca 0,02-0,05 m tjockt. Golv?
35	Vaksalagatan, 55–57 m		Stock i schaktets längsriktning.
36	Vaksalagatan, 57–58 m		Ränna, sandfylld. Borttagen stenrad/syllstensrad? Vinkelrätt mot A35.
37	Vaksalagatan, 46–49 m	24	Risbädd under A34. DENDROPROV 2
38	Påvel Snickares gränd, 26–30 m		Stock.
39	Påvel Snickares gränd, 26–30 m		Fragmentarisk stenläggning.
40	Vaksalagatan, ca 79 m		Stör.
41	Vaksalagatan, ca 40 m		Störrar, hägnad? I kanten av A42.
42	Vaksalagatan, 40–42 m		Dike? I kanten av vägen.

Bilaga 4 – Fyndlista

Fnr	Sakord	Typ	Material	Antal	Vikt (g)	Beskrivning	Fyndomständigheter, anmärkning
1	Kärl		Keramik, BII:4	1	88	Trefotsgryta, fot.	Dragarbrunnsgatan, 34,5 m, lager 63.
2	Kärl		Keramik, BII:4	1	6	Trefotsgryta, buk.	Dragarbrunnsgatan, 34,5 m, lager 63.
3	Kärl		Keramik, CII	1	6	Siegburg, Ljust gods, genomsintrat men med ett par luftbubblor, oglaserat. Senmedeltid. 1400-tal?	
4	Lerbruk		Lera	2	68	Lerbruk eller lerklining med vit puts. Sekundärbränd.	A13
5	Planglas		Glas	1	6	Blått glas, kröjlsade kanter. Ruta med rektangulär eller rombisk form? Tre kanter bevarade. Ca 3x3 cm.	Vaksalagatan, SG (svetsgrop) 9, sektion 5, lager 7.
6	Kärl		Keramik, BII:1	1	2	Buk, rel kornig glasyr, godstjocklek 5 mm. 2 fragment.	Vaksalagatan, SG 9, sektion 5, lager 8.
7	Kärl	Laggekärl	Trä	1		En stav. Kraftigt, lågt kärl. Stavens tjocklek ca 0,8 cm, bredd ca 6 cm, höjd ca 6-7,5 cm (lutande). Två fragment, ett kärl.	Vaksalagatan, SG 9, sektion 5, lager 8.
8	Kärl	Laggekärl	Trä	1		Laggskål. En stav, avbruten. Troligen ett hak. Tjocklek ca 0,2 cm.	Vaksalagatan, SG 9, sektion 5, lager 8.
9	Föremål		Läder	1		Halvrundel, ca 7 cm stor, som varit fastsydd på något.	Vaksalagatan, SG 9, sektion 5, lager 8.
10	Rem		Läder	2		Rem/spill.	Vaksalagatan, SG 9, sektion 5, lager 8. KASTAT
11	Kärl	Smörkärna	Trä	1		Del av lock till smörkärna? Diameter ca 28 cm. Tjocklek 2,5 cm.	Vaksalagatan, ca 48 m. L 23.
12	Sko		Läder	1		Sula, delar av ovanläder samt besar. Sulan mer än 21 cm lång. Tio fragment, en sko.	Vaksalagatan 40,5 m, SG 12, L15 vi sektion 2. KASTAT
13	Spill		Läder	3		Tre trekantiga fragment.	Vaksalagatan 40,5 m, SG 12, L15 vi sektion 2.
14	Kärl	Laggekärl	Trä	1		Botten till laggskål. Diameter ca 4 cm. Tjocklek 1 mm.	Vaksalagatan SG9, sektion 5, lager 10.
15	Sko		Läder	1		Del av ovanläder samt besar. Fem fragment, en sko.	Vaksalagatan, Sektion 1, lager 6. KASTAT
16	Föremål		Läder	1		Vikt, ihopsytt med läderrem. Inga sömspår syns utöver remsömnaden.	Vaksalagatan, SG10, direkt under översta risbädden.
17	Spill		Läder	1		Skuren remsa.	Vaksalagatan, SG10, direkt under översta risbädden. KASTAT
18	Rem		Läder	1		Rak rem, möjligen remhåll i ena änden. Ca 21,5x1 cm.	Vaksalagatan, direkt v om SG 10. Översta k-lagret. KASTAT
19	Spill		Läder	1		Spill med råkant.	Vaksalagatan, SG10, sektion 4, lager 4. KASTAT
20	Föremål		Bark	1		Barkbåt? Ca 9x4 cm.	Vaksalagatan, SG10, sektion 4, lager 4.
21	Spik		Järn	1	22	Triangulärt huvud? Längd 9,5 cm. Huvudet ca 2x2,5 cm.	Vaksalagatan, SG10, sektion 4, lager 4. KASTAT
22	Slagg		Slagg	1	120	Del av smidesskålla.	Vaksalagatan, SG10, sektion 4, lager 4.
23	Sko		Läder	1		Sula, stor del av ovanlädret, besar, kantband (upptill längs häldelen av ovanlädret). Frånsett två lösa besar sitter delarna fortfarande på plats. Ovanlädret är dock till stora delar bortskuret. Sulans längd ca 24 cm.	Vaksalagatan, SG9, sektion 5, lager 10.

Bilaga 5 – Dendrokronologisk analys

LUND UNIVERSITY

DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN
HANS LINDERSON

14 Aug 2009

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2009:39
Hans Linderson
DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV ENSTAKA PROVER FRÅN
UPPSALA

Uppdragsgivare: Upplandsmuseet, Linda Qviström, S:t Eriks gränd 6, 730 10 Uppsala.
Org nr 817600-7071

Område: Uppsala **Prov nr:** 62845-849 **Antal sågprover:** 5-1(62845 kasserad)

Dendrokronologiskt objekt: Prover från Dragabrung, Vaksalag och Sysslomässgatan.

Resultat:

CATRAS Dendro nr:	Prov Nr :	Träd slag	Antal ÅR, 2 radier om inget annat ang	Splint (Sp) Bark (B) Vank. (W)	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalv-året)	Trädets Egenålder uppskattn
62845	1:UM 8274	Tall	19	-	Ej datering	-	20-40
62846	2:UM 8274	En	57	W	X+2år	-	60-80
62847	3:UM 8274	En	54	W	X+(0-2år)	-	60-80
62848	4:UM 8274	Tall	65;3	Sp 48, W	1658	V 1658/59	70-90
62849	5:UM 8282	Tall	91;3	Sp 22, ej W	Ej datering*	*	110-140

Diskussion över dateringsresultaten:

Prov 4 dateras entydigt så att avverkningstiden är **vinterhalvåret 1658/59** och förefaller vara tämligen lokal ståndort. Prov 2 och 3 som är av eneträd (*Juniperus*), är endast relativt daterade till varandra. Så att prov 2 är avverkad samtidigt eller senast två år senare än prov 3. Prov 5 har inte med säkerhet kunnat dateras. Dock föreligger det en klar förhöjd korrelation där yttersta årsring motsvaras av år 1115, vilket skulle ge ett beräknat fällningsår 1135-1175. Flera orsaker kan vara själ för att detta timmer inte går att datera. Enstaka prover från en konstruktionsfas medför alltid risk att just detta träd har avvikit från det gängse tillväxtmönstret så mycket att dateringen uteblir. I föreliggande prov finns en skada, sannolikt en mekanisk, som har påverkat tillväxten i individuell riktning (denna skada kan ha inträffat år 1068 om föreslaget fällningsår kan säkerställas).

Hans Linderson

Sölvegatan 12, S-223 62 Lund Tel. +46-46-2227891, 0738-448812

Fax +46-46-2224830

e-mail: Hans.Linderson@geol.lu.se

Observera att prov nr 5 kommer från en annan undersökning.